

DIVERSITAT CULTURAL
I POLÍTIQUES
INTERCULTURALS
A BARCELONA

Lluís Bonet i Agustí

documentos

Sèrie: Dinàmiques interculturals

Número 6. Diversitat cultural i polítiques interculturals a Barcelona

© Lluís Bonet i Agustí

© Fundació CIDOB, de esta edición

Edita: CIDOB edicions

Elisabets, 12

08001 Barcelona

Tel. 93 302 64 95

Fax. 93 302 21 18

E-mail: publicaciones@cidob.org

URL: <http://www.cidob.org>

Dipòsit legal: B-35.680-2004

ISSN: 1698-2568 (ed. impresa)

Imprimeix: Cargraphics S.A.

Barcelona, març de 2006

DIVERSITAT CULTURAL I POLÍTIQUES INTERCULTURALS A BARCELONA

Lluís Bonet i Agustí*

Març de 2006

*Professor d'economia i director des de 1989 dels Cursos de Postgrau en Gestió Cultural de la Universitat de Barcelona. Ha estat investigador invitat en el Massachusetts Institute of Technology, i conferenciant en més d'una trentena de països. Guanyador del Premi "La indústria audiovisual davant la digitalització" (Consell de l'Audiovisual de Catalunya, 2002), és autor de nombrosos llibres i articles d'anàlisi del sector cultural.

Aquest treball deu molt del seu contingut als comentaris, informació o suggerències de Judit Agulló, Xavier Aragay, José Arias, Juanjo Arranz, Jordi Baltà, Jordi Caïs, Marcel Cano, Esteve Caramés, Diane Dodd, Carles Feixa, Joan Manuel García Jorba, Antoine Leonetti, Yolanda Ongheña, Jordi Pascual, Joan Pedregosa, Carles Solà i Giorgio Tavano. A tots ells, moltes gràcies.

Sumari

Prefasi	7
Barcelona, una metròpoli en transició	9
Retrat de la ciutat	9
Una cruïlla d'expressions culturals diverses	9
Una metròpoli dinàmica i multipolar	10
Un metròpoli econòmicament dinàmica i territorialment complementària	12
Immigració i canvi demogràfic	15
Un flux migratori intens	15
Expressions de la diversitat cultural	23
La vivència de la interculturalitat	23
La presència diària de la diversitat	23
La incorporació de la immigració per fases d'adaptació	25
La diversitat a l'escola	32
Els locals de pregària	35
Espais de socialització per tipologia d'immigrant	36
Espais per a una interacció multicultural	39
Dificultats a la interacció	41
El Raval, un barri paradigmàtic	43
La institucionalització de la multiculturalitat	45
Impacte de la immigració sobre el consum, la participació i l'oferta cultural	45
Els espais culturals i de trobada de les comunitats estrangeres	46
Barcelona: un nou destí per artistes d'arreu del món?	47
Raons per les quals Barcelona atreu	47
Una Meca per sobre de les expectatives?	48
La diversitat, recurs i motiu de creativitat en una ciutat cada cop més cosmopolita	51

Debat, polítiques i programes	55
El debat públic sobre la interculturalitat a la ciutat	55
La percepció social (i les seves respostes) a la diversitat cultural i a la immigració	55
L'expressió violenta de la xenofòbia	56
El paper dels mitjans de comunicació	57
El debat ideològic sobre immigració i diversitat cultural	63
Les iniciatives de la societat civil	66
La implicació pionera dels grups de treball especialitzats	66
L'aparició d'iniciatives i teixit associatiu de base	69
Els programes i la tasca de suport de les obres socials i fundacions de les caixes d'estalvi	70
La política governamental sobre interculturalitat	71
Existeix un model català de política cultural intercultural?	71
La política de “normalització” lingüística	76
L'acció dels equipaments culturals de proximitat	77
Altres iniciatives o accions d'iniciativa governamental pel diàleg intercultural	84
Interacció amb les polítiques socials i educatives restants	88
 Conclusions	 89
 Referències bibliogràfiques	 95

Prefaci

El treball que aquí es presenta neix d'una recerca comparada que inclou diverses ciutats europees, entre aquestes Barcelona, sobre la vida i les interaccions culturals urbanes propiciades per la creixent diversitat cultural del Vell Continent, i la resposta a aquesta des de les polítiques culturals. Diversitat que no es pot dissociar dels fenòmens migratoris a escala planetària que caracteritzen l'actual canvi de segle, malgrat que conformin l'essència de les ciutats des de molt abans. Aquesta recerca, discutida en un col·loqui realitzat a Varsòvia a finals de setembre de 2005, i que té previst ser publicada en anglès juntament amb la de les altres metròpolis europees a inicis de 2006, es presenta aquí en una versió ampliada pensada per al públic català. L'objectiu és clar: propiciar un debat entre els especialistes i els professionals de la gestió i les polítiques culturals de casa nostra sobre la base d'un bon diagnosi que permeti el disseny de noves estratègies de foment de la interculturalitat a Catalunya.

Bona part dels treballs realitzats sobre aquesta temàtica s'han caracteritzat fins ara per l'absència d'un clar i explícit biaix cultural. La interculturalitat i els seus efectes s'han analitzat des de la perspectiva de les polítiques educatives, laborals, d'ordre públic o civisme i, òbviament, de benestar social. Però, malgrat l'intrínsec component cultural de la qüestió, l'interès dels gestors i dels responsables públics de cultura per analitzar les implicacions de la creixent diversitat cultural de la ciutat ha estat més aviat escassa. Tanmateix, els seus efectes sobre la creativitat i l'oferta cultural, per no citar els generats sobre la demanda i el consum cultural, les pràctiques *amateurs* o les necessitats d'expressió i comunicació de la ciutadania, són pràcticament desconeguts. No és estrany, doncs, que hi hagi un cert desconcert sobre com encarar aquesta problemàtica, i que bona part dels projectes realitzats des dels equipaments o els programes culturals siguin aïllats i no responguin a un pla o estratègia col·lectiva. Ara bé, molts creadors i programadors d'espais porten anys interessant-se pel tema, proposant obres, espectacles o exposicions que ajudin a fer pen-

sar a la ciutadania sobre els reptes de la immigració i la diversitat cultural a casa nostra. Cal dir que moltes altres metròpolis europees fa anys que debaten aquesta qüestió, i així com els seus èxits o fracassos haurien d'ajudar-nos a reflexionar, també la diagnosi de la situació actual a la urbs barcelonina és essencial.

Com a resposta a aquesta necessitat, i a la manca de treballs de recerca aprofundida sobre la relació entre diversitat cultural i polítiques interculturals a Barcelona (que donaria per diverses tesis doctorals), el present text pretén aportar informació, anàlisi contrastada i un cert nivell de reflexió sistematitzada amb l'objectiu d'impulsar el debat. Per aquest motiu, el document s'inicia amb una breu presentació de la metròpoli i la seva transformació demogràfica i sociològica. Aquesta dóna pas a un retrat de les expressions de la diversitat cultural, posant l'accent tant en les vivències de les diverses comunitats, com en els conflictes de convivència o a la pluralitat d'expectatives que des d'una perspectiva cultural generen. A continuació, s'aborden les veus que tracten la diversitat, i les respostes institucionals, públiques o cíviques, a la qüestió. Finalment, el document conclou amb unes reflexions sobre l'anàlisi realitzada per tal de donar peu al necessari debat sobre estratègies i propostes.

Lluís Bonet i Agustí
Barcelona, novembre de 2005

Barcelona, una metròpoli en transició

Retrat de la ciutat

Una cruïlla d'expressions culturals diverses

Barcelona ha estat històricament una cruïlla comercial i humana, i el seu port ha estat un punt d'entrada i contacte cultural, sobretot amb l'expansió comercial medieval vers la Mediterrània i, a partir de la segona meitat del segle XVIII, amb la revolució industrial i el lliure accés als mercats colonials espanyols a Amèrica. Però el flux immigratori extern s'accentuà a mitjan segle passat amb l'arribada de la immigració procedent del sud i l'oest d'Espanya que permeté doblar la població entre 1950 i 1975, l'any de la mort del dictador. Durant els deu anys següents, l'estancament econòmic aturà el flux migratori, i no repuntà fins mitjan anys noranta.

La integració social durant el darrer terç del segle XX va ser relativament ràpida gràcies a les possibilitats d'ascensió social, i a l'aposta conjunta de les forces d'esquerra i del catalanisme polític per superar les diferències lingüístiques i culturals. El pacte subscrit per l'oposició al franquisme va permetre una transició democràtica i una convivència social tranquil·la i d'ampli consens. Les polítiques democràtiques de normalització lingüística, en no ser coercitives i basar-se en la voluntat d'integració, no van generar quasi rebuig social per part de la meitat de la població d'origen i expressió lingüística espanyola.

Cal esperar fins a la meitat de la dècada dels noranta per tal que la immigració agafi de nou embranzida. Fins aquest moment hi ha hagut un flux constant d'immigrants polítics, com els exiliats llatinoamericans dels anys setanta, o de professionals europeus o d'altres regions que s'integren amb facilitat a la ciutat, així com de rendistes o jubilats del nord que han substituït l'estiueig per una residència gairebé permanent a les seves vil·les mediterrànies. L'especificitat de la recent immigració extracomunitària ve donada per la seva gran intensitat, i per la gran diversitat

d'origens geogràfics i culturals que la caracteritzen, fet que genera majors dificultats d'incorporació a la societat catalana.

Caldrà veure si l'experiència prèvia d'interacció cultural i la capacitat d'integració de les anteriors onades immigratòries ajuda a afrontar l'actual flux humà més divers i heterogeni culturalment, inserit en ple procés de globalització i de crisi del model europeu d'Estat del benestar. L'existència d'unes elits viatgeres i amb vocació cosmopolita hi està ajudant, ja que moltes de les iniciatives associatives de suport a la integració neixen a l'empara de l'interès per les cultures del món de molts petits col·lectius.

Una metròpoli dinàmica i multipolar

Barcelona, una de les ciutats europees de major dinamisme cultural, conforma una àrea metropolitana de 4.673.648 habitants (1 de gener de 2004) i 3.236 km², el 68,6% de la població en només el 10,2% del territori de Catalunya. El municipi de Barcelona, amb 1.578.546 habitants concentrats en un reduït espai de tan sols 101 km², juga un clar paper de capital en relació amb la regió metropolitana, la resta de Catalunya, com també l'àrea d'influència de l'Euroregió. Cal tenir en compte que més enllà dels límits administratius, fa dècades que la ciutat real no se circumscriu als estrets límits municipals, sinó que seguint la línia de la costa i les conques dels rius Llobregat i Besòs, s'estén sobre un sistema metropolità multipolar de ciutats molt més ampli.

El dinamisme de Barcelona i de la xarxa de ciutats que l'envolten permet, en especial a partir de la revolució industrial, el desenvolupament precoç de l'economia catalana en relació amb la de la resta d'Espanya. Aquest desenvolupament és possible gràcies a un flux quasi ininterromput d'immigració, primer intern o de les regions limítrofes (Aragó, País Valencià), però ja a partir dels anys vint del segle passat procedent majoritàriament del sud i l'oest d'Espanya. Immigració que, amb major o menor rapidesa, segons el ritme d'afluència i la situació política de cada moment, ha acabat integrant-se al sistema social i cultural català.

Cal tenir en compte que mentre la població catalana passà dels 3,2 als 6,8 milions d'habitants entre el 1950 i el 2004, la simple taxa de reproducció vegetativa del període no hagués permès cap tipus de creixement demogràfic.

La integració del flux immigratori ha estat clau donada la particular situació identitària i política del país. L'Estat espanyol ha intentat durant bona part dels dos darrers segles ofegar les diferències, utilitzant no només la prohibició durant els llargs períodes dictatorials, sinó també, i de forma més subtil, el sistema educatiu, els mitjans de comunicació, la lògica centralitzadora del mercat, així com la resistència natural de la immigració no catalana a integrar-se a un sistema cultural i lingüístic aliè. Tanmateix, la supervivència d'un sentiment de pertinença i d'una identitat específica té molta relació amb el particular dinamisme del país, i la capacitat constant d'assimilació, adaptació i reinvençió de la pròpia identitat. En aquest sentit, Barcelona, centre de bona part de les contradiccions inherents a aquest procés, ha tingut un paper central en la vertebració de la realitat social i cultural catalana contemporània.

L'estructura administrativa que conforma la metròpoli barcelonina és força complexa per raons geogràfiques, històriques i polítiques. En part a causa de l'orografia, però també al dinamisme endogen, així com a una forta autonomia municipal, la metròpoli barcelonina presenta un grau de policentrisme interessant. Sabadell, per posar l'exemple més carismàtic, malgrat estar situat a tan sols una quinzena de quilòmetres de Barcelona, no solament compta amb el quart grup bancari més important d'Espanya, sinó amb un temporada d'òpera pròpia i una burgesia local potent des de mitjan segle XIX. De forma similar, ciutats com Terrassa, Mataró, Granollers o Vilanova, així com més recentment i ja en el continu urbà de la ciutat de l'Hospitalet o Badalona, mantenen una idiosincràsia gran, enfortida durant els darrers vint-i-cinc anys d'acció municipal democràtica. El fet que el municipi de Barcelona mantingui, tanmateix, un pes específic important en termes culturals,

econòmics, demogràfics i polítics, fa que el diàleg intermetropolità i sobretot la projecció exterior es mantingui en un alt nivell. La *torna* a la forta presència de grans equipaments culturals d'abast nacional a la ciutat de Barcelona és el menor nivell d'infraestructures i recursos, i de dinamisme endogen dels barris perifèrics enfront dels municipis metropolitans amb polítiques locals pròpies.

Quadre 1. Habitants per dimensió municipal. Padró 1.1.2004

	Municipis	Població	%
Barcelona	1	1.578.546	33,8%
L'Hospitalet de Llobregat	1	250.536	5,4%
Badalona	1	214.874	4,6%
Sabadell	1	193.338	4,1%
Terrassa	1	189.212	4,0%
Santa Coloma de Gramenet	1	116.503	2,5%
Mataró	1	114.114	2,4%
Municipis 50.000-100.000 hab.	11	695.215	14,9%
Municipis 20.000-50.000 hab.	21	600.053	12,8%
Municipis menys 20.000 hab.	125	721.257	15,4%
Total Regió Metropolitana	164	4.673.648	100,0%

Font: www.ine.es. Elaboració pròpia.

Una metròpoli econòmicament dinàmica i territorialment complementària

També des d'un punt de vista econòmic, la Regió Metropolitana de Barcelona constitueix actualment una estructura polinuclear complementària en el seu conjunt però especialitzada en els diferents nuclis. Dins d'aquesta regió, la ciutat de Barcelona guanya pes com a proveïdora de serveis avançats i de coneixement (Trullen, 2001). D'altra banda, segons l'enquesta de mobilitat de la Regió Metropolitana de Barcelona, entre el 1996 i el 2001, ha augmentat el total de desplaçaments interns en un 21% i aquest creixement no tan sols s'ha produït entre el Barcelonès i la resta de comarques, sinó també entre aquestes

comarques (sobretot, la interacció Baix Llobregat-Vallès Occidental, o Vallès Oriental-Vallès Occidental).

En el període 1991-2001, la població ocupada a Catalunya augmentà en 559.696 persones (un 24,8%) fins a situar-se en 2,8 milions d'ocupats. Aquest dinamisme impulsà la immigració i va fer créixer la població. Tanmateix, l'augment de l'ocupació ha presentat un comportament molt desigual per grans sectors d'activitat. Mentre l'ocupació al sector terciari ha augmentat un 48,7% i a la construcció un 57%, al sector agrari s'ha reduït un 15,5% i a l'industrial un 12,8%. Com en tants altres països europeus, l'economia catalana ha passat els darrers trenta anys de ser fonamentalment industrial a basar-se en el sector serveis. La indústria ha passat de representar el 36,1% de la població ocupada l'any 1991 a només el 25,2% el 2001, mentre que els serveis augmenten del 52% al 62%.

En aquest context, un dels sectors més dinàmics ha estat des dels anys seixanta el turístic. Catalunya rep anualment uns 18 milions de turistes, fonamentalment d'origen europeu. Tanmateix, la ciutat de Barcelona no entra a formar part dels atractius turístics del país fins mitjan anys noranta, quan amb l'embranchida dels Jocs Olímpics de 1992, s'endega una reeixida campanya d'imatge que permet passar de 1,7 milions de turistes l'any 1990 als 4,5 milions del 2004 (Bonet, 2004).

L'altre sector amb una alta taxa de creixement durant la darrera dècada ha estat la construcció, una activitat força dura i relativament poc tecnificada. Així, doncs, no és estrany que siguin justament els serveis turístics i la construcció els que més es nodreixin de la immigració recent.

Tanmateix, les grans ciutats contemporànies concentren així mateix una multiplicitat de serveis a les empreses i a les persones que requereixen personal especialitzat. Aquests generen un altre tipus d'immigració formada per professionals amb un alt nivell d'estudis, consumidors intensius de serveis culturals. Aquest conjunt d'activitats són les que permeten mantenir el creixement de la metròpoli i substitueixen la pèrdua d'ocupats en els sectors industrials tradicionals, afectats molt directament per la deslocalització cap a països de mà d'obra més barata.

Dins del sector serveis, les activitats que conformen l'anomenat sector quinari (educació, sanitat, serveis socials, art i recreació, indústries culturals, informació, serveis professionals i científico-tècnics) guanya 205.559 nous llocs de treball en el període 1991-2001, un 36,7% de l'ocupació creada a Catalunya durant la dècada (Baró, 2004). Arreu, els serveis quinaris es concentren majoritàriament en els centres de les grans metròpolis. L'any 2001 el 23,8% dels ocupats de la comarca del Barcelonès treballen en aquestes activitats sobre una mitjana catalana del 18,4%, però al municipi de Barcelona representen el 27,1% dels seus ocupats, concentrant el 41% dels ocupats totals en activitats d'informació i indústries culturals de Catalunya.

Quadre 2. Evolució de la distribució de l'ocupació per sectors, 1991-2001 (%)

		Agrari	Indústria	Construcció	Serveis	Serveis quinaris	Total
Alt Penedès	1991	6,5%	44,4%	9,0%	40,1%	9,0%	100%
	2001	4,3%	34,1%	10,4%	51,2%	13,3%	100%
Baix Llobregat	1991	1,2%	42,7%	9,7%	46,4%	10,7%	100%
	2001	0,7%	29,5%	10,5%	59,3%	15,8%	100%
Barcelonès	1991	0,2%	32,4%	5,6%	61,8%	18,1%	100%
	2001	0,4%	20,1%	7,5%	72,1%	23,8%	100%
Garraf	1991	3,2%	30,1%	12,4%	54,3%	14,2%	100%
	2001	1,2%	20,4%	12,8%	65,6%	19,2%	100%
Maresme	1991	4,3%	39,9%	8,4%	47,5%	12,1%	100%
	2001	2,7%	25,8%	10,6%	60,8%	18,2%	100%
Vallès Occidental	1991	0,5%	44,5%	8,5%	46,5%	12,8%	100%
	2001	0,5%	31,7%	10,1%	57,8%	17,6%	100%
Vallès Oriental	1991	2,4%	50,0%	8,7%	38,9%	9,2%	100%
	2001	1,2%	36,9%	9,9%	52,0%	13,8%	100%
Resta Catalunya	1991	10,0%	32,8%	10,6%	46,6%	10,9%	100%
	2001	6,2%	24,1%	13,3%	56,4%	15,0%	100%
Catalunya	1991	3,7%	36,1%	8,2%	52,0%	13,8%	100%
	2001	2,5%	25,2%	10,4%	62,0%	18,4%	100%

Font: Baró, E. (2004). Elaboració pròpia.

Immigració i canvi demogràfic

Un flux migratori intens

Segons el padró d'habitants de gener del 2004¹, a la província de Barcelona hi havia 469.000 estrangers (el 9,2% de la població total), dels quals 188.000 (el 40%) residien a la ciutat de Barcelona (11,9% de la població total, el 14,6% un any més tard a gener de 2005).

A la província, el grup nacional més nombrós el conformen els marroquins (20% del total d'estrangers), seguit dels equatorians (16,2%). Els estrangers d'origen europeu representen el 19%, sent els francesos (2,5%), romanesos (2,3%), alemanys (1,9%) i britànics (1,4%) els més nombrosos. Entre els llatinoamericans, a més dels equatorians, abunden els colombians (5,8%), els argentins (5%)² i els peruans. Entre els asiàtics, sobresurten els xinesos i els pakistanesos en una proporció molt superior a la mitjana present al conjunt d'Espanya.

El municipi de Barcelona és el paradigma d'aquest procés, ja que acull les més diverses nacionalitats amb un ritme d'augment vertiginós en els últims deu anys (ha multiplicat per 7,9 el nombre d'estrangers del 1996 al 2005), en especial pel que fa a persones d'Europa Oriental, d'Àsia Central i d'Amèrica del Sud. Amb relació a la província de Barcelona, concentra la major proporció d'asiàtics (el 58%), mentre que el percentatge de marroquins, africans en general i romanesos és molt més reduïda que a la resta de la província i de Catalunya.

1. Amb totes les limitacions d'unes dades demogràfiques que no inclouen el flux del darrer any i mig (sobretot el procés de regulació d'estrangers en situació il·legal realitzat durant el primer semestre del 2005), ni l'enorme bossa de sense papers circulant pel país.
2. La proporció de nascuts a Argentina quasi duplica als nacionals d'aquest país, ja que molts d'ells en ser descendents d'emigrants espanyols o italians no consten com a argentins.

Quadre 3. Evolució del nombre d'estrangers per àrees geogràfiques a la ciutat de Barcelona, 1996-2005

	Març 1996	Gener 2005	%	Δ 96-05
Unió Europea (25)	8.535	37.017	16,0%	4,3
Resta d'Europa	995	15.818	6,8%	15,9
Orient Mitjà	672	1.812	0,8%	2,7
Àsia Central	1.998	26.204	11,3%	13,1
Àsia Oriental	2.906	8.794	3,8%	3,0
Àfrica del Nord i Magrib	3.510	16.927	7,3%	4,8
Àfrica Subsahariana	451	3.448	1,5%	7,6
Àfrica Central i Meridional	83	543	0,2%	6,5
Amèrica del Nord	824	3.268	1,4%	4,0
Amèrica Central	2.113	15.168	6,6%	7,2
Amèrica del Sud	7.276	99.482	43,1%	13,7
Oceania	76	282	0,1%	3,7
Total estrangers	29.354	230.942	100,0%	7,9
% estrangers sobre pobl. total	1,9%	14,6%		

Font: Ajuntament de Barcelona (2005). www.bcn.es Elaboració pròpia.

Per nacionalitats, sobresurten els equatorians, seguits pels peruans, marroquins, colombians, argentins i pakistanesos. Entre els europeus, abunden els italians (alguns d'ells argentins camuflats) i els francesos. Ara bé, el darrer any (gener de 2005 amb relació a gener de 2004) han augmentat molt en valor absolut els bolivians, els xinesos i els italians i, en termes relatius, el originaris del Paraguai, Bolívia i Bangladesh (quadre 4).

A la Regió Metropolitana, Calella, població turística amb molts residents europeus, però també amb agricultura intensiva que dona feina a molts africans, és el municipi amb una major proporció d'estrangers (18,4% sobre la població total). El segueixen poblacions turístiques com Sitges (17%) o Castelldefels (16,3%), petits municipis agrícoles de l'Alt Penedès amb una alta proporció de marroquins, i alguna ciutat industrial com L'Hospitalet (la segona ciutat de Catalunya amb un 13,4%), Martorell (seu de la fàbrica d'automòbils Seat, amb un 12%), per citar només les més rellevants.

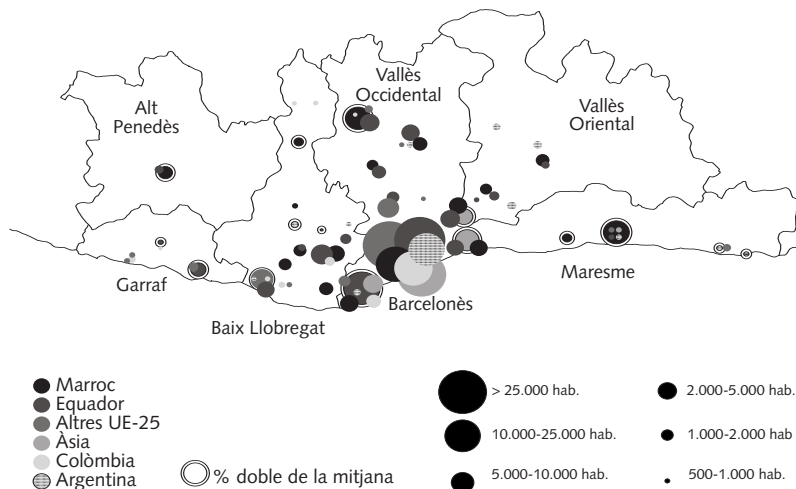
Quadre 4. Dotze principals nacionalitats presents a la ciutat de Barcelona, i creixement del 2005 sobre l'any anterior

12 principals nacionalitats		Increment en valor absolut		Increment en valor relatiu	
Equador	31.828	Bolívia	3.504	Paraguai	176,0%
Perú	15.037	Xina	2.329	Bolívia	72,8%
Marroc	14.508	Itàlia	2.059	Bangladesh	43,0%
Colòmbia	13.935	Perú	1.874	Austràlia	33,5%
Argentina	12.439	Pakistan	1.799	Nepal	33,3%
Pakistan	11.997	Mèxic	1.257	Xina	32,4%
Itàlia	11.678	Brasil	1.131	Costa Rica	32,3%
Xina	9.524	França	1.129	Brasil	31,8%
Bolívia	8.314	Argentina	1.002	Mèxic	31,7%
França	7.706	Romania	965	Romania	31,3%
Rep. Dominicana	7.218	Marroc	914	Hongria	29,6%
Filipines	6.470	Xile	842	Turquia	28,6%

Font: Ajuntament de Barcelona (2005). www.bcn.es. Elaboració pròpia.

Els residents europeus es concentren preferentment als municipis més turístics i cosmopolites de la costa (com Sitges, Castelldefels, Santa Susanna o Calella), en algunes poblacions d'alt nivell de renda prop de la capital (Sant Just Desvern i Sant Cugat del Vallès) i en els millors barris de la capital. Malgrat que no hi ha grans diferències entre residents occidentals, els britànics s'assenten preferentment a la comarca del Garraf o a l'Alt Maresme, mentre que els alemanys prefereixen Sant Just o Santa Susanna. En canvi, els europeus no comunitaris prefereixen no pagar els alts lloguers de la capital i s'assenten preferentment prop de la feina en ciutats industrials o de tradició hortovinicola.

Nombre d'estrangers a la Regió Metropolitana de Barcelona

La població africana, fonamentalment marroquina, està molt més repartida territorialment i se situa preferentment en municipis industrials i agrícoles. Els latinoamericans són omnipresents en tot el territori, malgrat que certes poblacions o barris de Barcelona tinguin una especial marca equatoriana, peruana, argentina o colombiana. Tal com es pot observar en el cas de Barcelona ciutat, algunes comunitats s'assenten preferentment en determinades àrees. Per exemple, els xinesos ocupen certes zones de l'Eixample i, en particular, l'àrea del voltant de l'Estació del Nord, a més de Santa Coloma i Badalona. Equatorians, colombians i peruans acostumen a compartir territori, com també els argentins i els italians en funció del seu nivell de renda, mentre que la conjunció de marroquins, pakistanesos, dominicans i filipins s'assenta en les barriades més pobres, fet que genera alguns conflictes de relació entre ells.

Quadre 5. Proporció d'estrangers i cinc principals nacionalitats per zones estadístiques de la ciutat de Barcelona, gener 2005 (%)

ZE Barri	% estrangers	País 1	País 2	País 3	País 4	País 5
1 Barceloneta	22,5%	Marroc	Equador	Pakistan	Itàlia	Argentina
2 Parc	34,1%	Marroc	Rep. Dom.	Itàlia	Argentina	Pakistan
3 Gòtic	22,9%	Itàlia	Pakistan	Argentina	Marroc	Filipines
4 Raval	47,4%	Pakistan	Filipines	Marroc	Equador	Bangladesh
5 Sant Antoni	15,2%	Equador	Perú	Colòmbia	Argentina	Itàlia
6 Esquerra Eixample	15,3%	Equador	Perú	Xina	Argentina	Itàlia
7 Dreta Eixample	15,2%	Itàlia	Argentina	Xina	França	Equador
8 Estació del Nord	15,4%	Xina	Equador	Itàlia	Argentina	Perú
9 Sagrada Família	14,5%	Equador	Perú	Colòmbia	Xina	Argentina
10 Poble Sec-Montjuïc	25,4%	Equador	Pakistan	Marroc	Rep. Dom.	Colòmbia
12 Zona Franca	10,5%	Equador	Perú	Colòmbia	Marroc	Xina
13 Font de la Guatlla	15,4%	Equador	Colòmbia	Perú	Argentina	Marroc
14 Bordeta-Hostafrancs	14,4%	Equador	Perú	Marroc	Argentina	Colòmbia
15 Sants	14,2%	Equador	Perú	Colòmbia	Marroc	Xina
16 Les Corts	9,1%	Equador	Colòmbia	Itàlia	Argentina	Perú
17 Pedralbes	14,2%	França	Japó	Itàlia	Alemanya	Mèxic
18 Sant Gervasi	10,6%	Itàlia	França	Argentina	Colòmbia	Perú
19 Sarrià-Vallvidrera- Les Planes	11,0%	França	Itàlia	Japó	Alemanya	EUA
21 Gràcia	13,1%	Equador	Itàlia	Argentina	Colòmbia	Perú
22 Vallcarca	12,1%	Equador	Colòmbia	Argentina	Perú	Itàlia
23 Guinardó	10,9%	Equador	Colòmbia	Perú	Argentina	Itàlia
24 Horta	8,0%	Equador	Colòmbia	Perú	Marroc	Argentina
25 Vall d'Hebron	11,7%	Equador	Colòmbia	Argentina	Perú	Xile
26 Vilapiscina-Turó Peira	11,3%	Equador	Bolívia	Perú	Rep. Dom.	Colòmbia
27 Roquetes-Verdum	10,3%	Equador	Perú	Marroc	Colòmbia	Bolívia
28 Ciutat Meridiana- Vallbona	20,6%	Equador	Marroc	Rep. Dom.	Pakistan	Perú
29 Sagrera	10,2%	Equador	Perú	Colòmbia	Xina	Argentina
30 Congrés	9,6%	Equador	Perú	Argentina	Colòmbia	Marroc
31 Sant Andreu	7,9%	Equador	Perú	Xina	Argentina	Colòmbia
32 Bon Pastor	9,6%	Equador	Marroc	Colòmbia	Bolívia	Perú
33 Trinitat Vella	24,8%	Marroc	Equador	Pakistan	Perú	Colòmbia
34 Fort Pius	13,4%	Xina	Argentina	Equador	Itàlia	Perú
35 Poble Nou	13,6%	Equador	Marroc	Argentina	Xina	Pakistan
36 Besòs	14,9%	Pakistan	Equador	Marroc	Perú	Colòmbia
37 Clot	12,8%	Equador	Perú	Colòmbia	Marroc	Xina
38 Verneda	7,1%	Equador	Perú	Colòmbia	Xina	Argentina

Font: Ajuntament de Barcelona (2005). www.bcn.es Elaboració pròpia.

Així, doncs, l'observació del mapa de població estrangera permet una aproximació a la realitat multicultural de la metròpoli. En primer lloc, com més gran és un municipi, menor concentració de ciutadans d'un únic origen; Barcelona és la ciutat on més diversitat es dona. D'altra banda, l'efecte "crida" (agrupació geogràfica per nacionalitats com a resultat de les xarxes de suport i informació de familiars i amics) és molt patent a les poblacions petites. Cal tenir en compte que l'arribada de nous immigrants està íntimament lligada a l'existència d'una immigració anterior procedent de la mateixa zona. Un cop algú arriba i s'instal·la, hi atreu ràpidament familiars i coneguts.

L'estructura d'edats de la població estrangera presenta no només trets força diferenciats amb relació a la població autòctona (els majors de 65 anys representen de mitjana el 2% sobre un 18% pel que fa als espanyols), sinó també en funció de cada nacionalitat. Així, la població infantil és molt nombrosa entre els europeus i els equatorians, i gairebé insignificant entre els asiàtics o els canadencs, abundant els adolescents d'origen centreamericà i marroquí. A l'altre extrem, la població de major edat procedeix majoritàriament de països benestants, mentre que el gruix de la població en edat de treballar és originària de països en desenvolupament. El cas mexicà és força curiós, ja que gairebé la meitat dels procedents d'aquesta república són joves estudiants universitaris.

L'estructura per sexes presenta diferències notables en el cas d'algunes nacionalitats. Dos terços dels africans i dels asiàtics són homes, mentre que el 62,4% dels centreamericans són dones (dominicanes i cubanes). Abunden també, encara que en menor proporció (al voltant del 54%), les equatorianes, les mexicanes i les canadenques.

Quadre 6. Estructura d'edats de la població estrangera resident a la província de Barcelona per nacionalitats, 2004 (%)

	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-64	≥65
Resta UE	33	6	16	22	11	8	5
Resta Europa	7	10	31	27	17	7	1
Àfrica	6	12	32	31	14	5	1
Marroc	6	13	31	29	13	5	1
Amèrica	8	11	30	28	14	6	2
Amèrica Central	5	15	27	30	14	7	2
Canadà	3	9	25	32	22	8	1
Estats Units	9	9	22	27	17	12	4
Mèxic	5	5	46	30	9	3	1
Argentina	8	8	31	27	12	9	4
Equador	11	13	31	27	13	4	1
Àsia	4	8	30	35	17	5	1
Oceania	3	4	22	36	21	10	4
Mitjana estrangers	11	10	29	28	14	6	2

Font: www.ine.es. Elaboració pròpia.

El nivell d'estudis acabats entre els estrangers majors de 16 anys presenta grans deficiències pel que fa als marroquins, africans i asiàtics en general, ja que molts d'ells amb prou feines disposen d'un certificat de primària. En canvi, el nivell formatiu mitjà és força més alt entre els llatinoamericans, com a conseqüència del doble origen social d'aquesta immigració (treballadors del camp, especialment d'origen andí i caribeny, i una elit de joves universitaris i professionals). Finalment, molts europeus extracomunitaris arriben amb una excel·lent formació tècnica, i bona part del procedents de la Unió Europea i sobretot els nord-americans disposen d'estudis universitaris.

Quadre 7. Nivell d'estudis dels estrangers majors de 16 anys residents a la província de Barcelona, 2004 (%)

	Primària incompleta	Primària completa	Secundària completa	Educació professional	Educació univ.	Total
Resta Unió Europea	2,0	13,4	39,0	11,9	33,7	100
Resta Europa	1,9	14,1	42,1	20,1	21,8	100
Marroc	35,6	30,3	29,1	1,9	3,1	100
Resta Àfrica	18,2	32,8	32,8	4,0	12,2	100
EUA i Canadà	0,0	1,4	25,0	4,2	69,4	100
Amèrica Llatina	3,5	19,4	54,7	7,0	15,4	100
Resta del món	21,0	28,6	27,9	2,7	19,8	100
Mitjana	8,5	19,7	44,3	9,1	18,4	100

Font: www.ine.es. Elaboració pròpia.

Finalment, cal tenir en compte que l'anàlisi per grups nacionals no sempre és significativa en si mateixa (per exemple, entre el ciutadans de la UE no tots són rics o estan ben instal·lats, sinó que hi ha també les bandes de sense sostre amb gossos que envaeixen el centre a la recerca d'almoines, bon clima i permissivitat social).

Expressions de la diversitat cultural

La vivència de la interculturalitat

La presència diària de la diversitat

Una de les expressions, sens dubte esbiaixada, però que fa més visible la diversitat cultural de la Barcelona del 2005 és la creixent diversitat multiètnica al carrer, sobretot si es compara amb l'existent a inicis dels anys noranta. Aquesta pot observar-se molt bé en el centre de la ciutat, en el transport públic, així com en els barris on es dona una major concentració de població immigrada (o de turistes). Per a molts ciutadans acostumats a diferenciar solament entre els catalans autòctons, els originaris d'altres zones d'Espanya i els ciutadans de raça gitana³, les diferències són ara molt més evidents. Una observació atenta no només mostra la major diversitat racial i lingüística, sinó també la precària situació social i econòmica de molts d'ells. Aquest darrer aspecte és la gran diferència amb els milions de turistes, fonamentalment europeus però també del continent americà i de les riques economies asiàtiques, que es passen pel centre històric de la ciutat.

L'idioma és un primer tret distintiu. Malgrat que les llengües utilitzades com a koiné per comunicar-se es limitin a un nombre reduït de llengües (àrab, anglès o francès, a més del castellà com a idioma dominant, i el català com a llengua d'ús del sistema escolar), la diversitat d'expressions lingüístiques és enorme. Segons un estudi dirigit per la professora Carme

3. Des del segle XV, diverses comunitats gitanes s'han anat instal·lant a Catalunya, tal com ho fan en tantes altres parts d'Europa. La seva situació de marginació, malgrat mantenir-se, ha millorat al llarg del segle XX gràcies a una major integració social i cultural. Es calcula que viuen a Catalunya unes 100.000 persones d'ètnia gitana de les 700.000 residents a Espanya.

Junyent del Grup d'Estudi de les Llengües Amenaçades de la Universitat de Barcelona, a Catalunya s'han registrat parlants de més de 200 idiomes diferents. Cal tenir en compte que darrere d'una llengua hi ha tot un sistema cultural, i l'ús d'aquesta congrega comunitat.

Algunes de les llengües més parlades a la Regió Metropolitana de Barcelona no són oficials en els seus respectius estats, com el quítxua (pròpia de 10 milions de persones al Perú i a l'Equador), o el tamazight (parlat pels berbers al Marroc i Algèria) fet que comporta alguns problemes amb les respectives legacions consulars i entre immigrants d'una mateixa nacionalitat. El fet d'integrar-se en una societat oficialment bilingüe sorprèn o fins i tot molesta alguns (és una barrera més en el procés de plena integració laboral i social), però el tradicional interès dels catalans per les llengües minoritàries és un valor inesperat per a molts immigrants de comunitats lingüístiques marginades.

Per al vianant corrent, un altre dels símptomes de la creixent diversitat cultural i ètnica és l'augment de l'oferta de comerços amb productes especialitzats per a col·lectius immigrants. Si l'obertura de restaurants estrangers va ser viscuda cap als anys setanta com un augment de l'oferta de sabors i alternatives gastronòmiques per al públic local, les botigues especialitzades estan destinades primordialment al consum intern dels immigrants. En alguns casos, els productes i la clientela és mixta, ja que són botigues de conveniència obertes fins a molt tard; en d'altres, com les carnisseries que segueixen els protocols de les respectives religions, o els videoclubs especialitzats en cintes o música pròpia, el català de tota la vida és un estrany que s'ho mira des del carrer. Tanmateix, per al ciutadà curiós, representa un augment de la varietat de productes disponibles, com ja passa en tants altres països amb una llarga trajectòria immigratòria.

La incorporació de la immigració per fases d'adaptació

El procés d'adaptació de l'immigrant al nou espai de residència ve marcat per un conjunt de circumstàncies relacionades tant amb les condicions i expectatives de partida com amb la realitat del territori que l'acull. La combinació d'ambdues, i el procés d'adaptació al llarg del temps, pot generar situacions ben diverses, des de la simple cohabitació (conflictiva o no) a la plena assimilació cultural, passant per diversos graus d'integració social. Segons Dassetto, acostumen a donar-se tres fases en el procés o cicle migratori des del moment que una persona arriba, s'estableix i s'implanta (Dassetto, 1990). Quan arriba l'immigrant, aquest és un treballador invitat (amb totes les connotacions que aquest terme designa) o un marginat social que intenta buscar-se la vida. En un segon moment, s'assenta en una residència estable, constitueix una família i es relaciona amb el veïnat. Finalment, arriba l'arrelament i el reconeixement social. No obstant això, aquest no és un procés lineal o amb un resultat predefinit positiu, ja que també poden donar-se situacions de regressió en el procés d'integració, o formes permanents de no inclusió (o autoexclu-

sí) i marginació social. Cal tenir en compte, per tant, la situació i expectatives de partida dels diversos col·lectius d'immigrants i dels seus fills i descendents (socials, econòmiques, educatives, culturals, familiars o generacionals), ja que condicionen el major o menor èxit final del procés d'incorporació a la societat d'acollida. En aquest sentit és important tenir en compte la seva voluntat (explícita o no) de quedar-se i arrelar, o de

temporalitat. Tanmateix, tant o més important que aquest aspecte és la voluntat i capacitat d'integració i acollida de les comunitats i les institucions del territori de recepció.

L'èxit o fracàs en la integració depèn sobretot (però no únicament) de la possibilitat d'assolir una millor situació socioeconòmica i de no sentir-se marginat per raó de l'origen ètnic o geogràfic. En sintonia amb un informe de la Fundació Baruch Spinoza, "cal denunciar la falsedat del supòsit segons el qual un increment de la pluralitat cultural ha de conduir inexorablement a l'augment de la conflictivitat social. En primer lloc, atès que un gran percentatge de conflictes que es presenten com a ètnics, religiosos o interculturals són, de fet, conseqüència de situacions d'injustícia o de pobresa, podem concloure que una millora general de les condicions de vida de les persones –habitatge, treball, sanitat, educació– facilitarà la comunicació i l'intercanvi entre els grups humans. [...] La integració cultural és impossible, òbviament, sense un mínim d'integració socioeconòmica, és a dir, d'una reducció de les asimetries que imposa el sistema capitalista, que tendeix massa sovint a l'abús per obtenir les seves fites"⁴.

Així doncs, és més fàcil conviure pacíficament i integrar-se a la vida ciutadana quan les condicions socials i econòmiques són les adequades. Tanmateix, compartir uns valors cívics i un projecte de ciutadania (que no implica renunciar als valors i a la identitat d'origen) requereix d'una voluntat d'integració a la vida de la urbs que depèn d'alguns factors addicionals: adhesió a uns valors comuns, sublimació d'unes certes expectatives o construcció d'identitats compartides. La ciutat acostuma a facilitar més que no el medi rural la construcció d'aquestes identitats locals compartides, sense necessitat d'assimilació forçosa, malgrat que les comunitats petites integren millor que l'anònima vida de la urbs. Tanmateix, aquest és un procés llarg en què l'heterogeneïtat de bagatges educatius i culturals no fan el camí fàcil.

4. Fundació Baruch Spinoza (1996), p. 89-90.

A la metròpoli barcelonina hi ha, en primer lloc, una immigració interna espanyola o fruit de l'exili llatinoamericà plenament arrelada, malgrat que no totalment fusionada amb la població catalana autòctona. En segon lloc, hi ha uns 100.000 residents d'ètnia gitana amb un nivell d'integració que varia molt entre els que fa segles que viuen al país o van arribar fa dècades procedents del sud d'Espanya (protagonistes de gèneres musicals tan genuïnament catalans com la rumba o, fins i tot, el flamenc), i els grups nòmades arribats recentment de Portugal o Romania, amb una pèssima situació social i greus problemes d'integració laboral⁵. Cal tenir en compte que mentre els primers comparteixen al 100% la seva identitat catalana o espanyola amb la gitana, els segons són uns immigrants més. En tercer lloc, hi ha un nombre creixent d'immigrants estrangers assentats i amb una inserció laboral, legal i familiar relativament sòlida, no excessivament segregats territorialment. Finalment, hi ha un nombre indeterminat d'immigrants acabats d'arribar o que no han aconseguit legalitzar la seva situació en el procés de regularització emprès pel Govern espanyol durant el primer trimestre del 2005. El fet de viure en situació legal o no canvia radicalment la qualitat de vida i la capacitat d'integració de l'immigrant.

Com ja s'ha comentat, el procés d'inserció varia en funció de factors culturals i econòmics de les poblacions immigrades, així com de factors estructurals en cada context local i sociolaboral. A Espanya es donen "una àmplia varietat de models d'inserció, des de la integració a la catalana que insisteix en la convivència residencial, al model de El Ejido centrat en la segregació socioespacial" (De Lucas, 2004). Cal veure, tanmateix, si el tan lloat model català sense quasi experiència de funcionament, és capaç d'integrar de forma no conflictiva residents amb nivells de renda i educació,

5. Des d'un punt de vista institucional, el reconeixement d'aquesta comunitat ha millorat molt els últims temps. L'any 2001 el Parlament de Catalunya va reconèixer explícitament els drets del poble romaní, i l'Ajuntament de Barcelona té constituït el Consell Municipal del Poble Gitano on participen les principals associacions gitanes.

experiència de la convivència, i expectatives professionals tan dispars. Normalment, és més fàcil integrar les comunitats de dimensió reduïda que les molt nombroses; aquelles persones que comparteixen espais o interessos en comú que els que només vénen motivats per una feina; aquells que volen integrar-se que aquells que no volen fer l'esforç d'adaptació (com tants jubilats del nord d'Europa). Hi ha una gran diferència entre l'enamorat d'un lloc (que es prepara fent esforços per aprendre l'idioma i els seus costums) i el que li és igual una regió rica d'una altra (i veu en els particularismes d'una comunitat una barrera més i incomoditat).

En aquest sentit, cal distingir tres grans tipologies entre els residents estrangers establerts a la ciutat els darrers deu anys:

A. Immigrant de baix nivell de renda i nivell educatiu d'origen llatinoamericà, asiàtic, magrebí, subsaharià o eslau que s'estableix amb la intenció de provar fortuna. Lògicament, el comportament, expectatives, ús dels espais de socialització o voluntat d'integració dins d'aquest grup canvia en funció de l'origen i situació de cadascú dins del cicle migratori i, per tant, es poden produir algunes tensions entre les diverses comunitats. Cal distingir entre:

- Jove solter (molts d'ells menors d'edat, majoritàriament d'origen magrebí o subsaharià);
- Musulmà amb família (famílies, mares amb nens o grups d'homes o joves);
- Subsaharià (solter o amb família);
- Llatinoamericà de baix nivell social (forta integració familiar);
- Filipins i altres comunitats no musulmanes;
- Eslaus de mitjana edat (amb un nivell educatiu superior a la resta però marcats pel fracàs del model dels seus països d'origen).

B. Immigrants d'origen xinès. Malgrat les evidents similituds amb la resta d'immigrants econòmics, els xinesos mostren un interès d'integració i per relacionar-se amb els altres immigrants i amb la població autòctona molt escàs, i es refugien en la pròpia família o comunitat. Malgrat que en un primer moment aquests immigrants pensen en una estada limitada fins haver acumulat prou diners, "la majoria d'immigrants xine-

sos no solen pensar a tornar a casa. «Treballar, estalviar i muntar un negoci» és el lema de tots, i per a possibles fracassos solament tenen una resposta: tornar-ho a intentar»⁶.

C. Jove cosmopolita. Aquest grup està format per estudiants universitaris i joves professionals semiestables amb tot tipus de situació econòmica, procedents de societats benestants (o d'entorns amb alt nivell educatiu o de renda, procedents de països pobres o de cultura no occidental). La mitjana d'estada a la ciutat va d'uns pocs mesos a alguns anys.

A aquests tres grans grups cal afegir altres categories de residents forasters, com són els alts professionals d'empreses transnacionals, o els rendistes i jubilats del nord d'Europa que viuen gairebé tot l'any a Catalunya a la recerca de bon clima i qualitat de vida. La voluntat d'integració d'aquests col·lectius acostuma a ser baixa, però la seva situació econòmica els exclou en l'imaginari popular del concepte d'immigrant (i ells prefereixen descriure's com expatriats).

Ara bé, en l'anàlisi del procés d'adaptació cal distingir entre l'immigrant, que arriba per pròpia voluntat, dels fills d'aquests, ja amb una certa edat, que gràcies a les polítiques de reagrupament familiar establertes a partir de 1999 s'han vist forçats a deixar el seu país. Aquests adolescents, majoritàriament d'origen llatinoamericà, perduts en els xocs propis de l'edat, el canvi de cultures i d'entorn social, prenen consciència de la seva identitat cultural específica i s'autoidentifiquen per la manera de vestir, l'ús de certs codis gestuals o per ballar el *reggaeton*, aspectes importats dels seus països d'origen o del que els arriba per internet o els mitjans de comunicació d'altres diàspores juvenils llatines. A Barcelona s'estima que al voltant d'un 5% dels adolescents llatins (també hi ha alguns catalans d'origen, portuguesos o marroquins) formen part de bandes com els Ñetas o els Latin King, que s'autoreclamen com a col·lectius culturals i no com a grups delinqüents (Feixa, 2005).

6. Entrevista a Shumin Wang, propietari d'un cibercafé, disponible a: www.comunitats.info/xina/cat/entrevista.html.

© Carles Feixa

La diversitat a l'escola

Un dels espais on la presència multicultural es fa més evident és a l'escola, sobretot per l'enorme flux migratori que s'hi integra sense coneixements lingüístics i culturals previs. A més, la concentració d'aquests en els centres públics dels barris més pobres i conflictius no facilita la integració. Cal tenir en compte, addicionalment, que bona part dels nens i joves que s'integren anualment en el sistema escolar (a diferència dels que vénen pel seu compte per integrar-se al mercat laboral o a la universitat) han estat forçats pels seus pares a un canvi d'hàbitat i context cultural a l'empara de la política de reagrupació familiar. A la dificultat d'integració a un medi i a un sistema curricular diferent, s'hi suma sovint el desconeixement de l'idioma, així com dels codis i valors socials locals. Molts d'ells s'integren a l'escola a mig curs escolar, cosa que afegeix dificultat al procés d'adaptació. En els adolescents, la conflictivitat és molt gran, i es produeixen fenòmens d'agrupació per nacionalitats o interessos, amb la consegüent marginació respecte de la resta del grup classe. En canvi, per a les famílies amb nens petits, l'escola i l'aprenentatge escolar acaba sent el pont cultural amb els adults, en especial les mares.

La irrupció d'alumnat estranger al sistema educatiu català no universitari és molt recent, fruit directa de l'establiment de joves treballadors immigrants, i de la política de reagrupament familiar promoguda pel Govern espanyol. A mesura que l'immigrant s'acomoda al nou entorn, aquest reclama la família o, en cas de no tenir-ne, es casa i té fills, molts més fills que la població autòctona. Així doncs, no és estrany que els alumnes estrangers més nombrosos siguin els llatinoamericans (47%), seguits pels magrebins (27%).

En només tres anys, del curs 1999-2000 al curs 2003-04, el nombre d'alumnes estrangers s'ha multiplicat de mitjana a Catalunya per 3,89, i s'assoleix la xifra de 77.017; un flux que continua amb intensitat i que

genera un bon nombre de problemes a un sistema no acostumat a gestionar la problemàtica que hi va associada (arribada d'alumnes a mig curs, desconeixement dels idiomes oficials, no adaptació del currículum formatiu d'origen, entre altres).

Quadre 8. Evolució del nombre d'alumnes no universitaris estrangers a Catalunya, curs 1995/96-2003/04

	Infantil	Primària	Secundària	Ed. especial	No obligatori	Total
1995-96	3.523	10.456	427	48	2.521	16.975
1999-00	3.678	8.002	6.338	144	1.631	19.793
2003-04	17.693	32.761	20.233	536	5.794	77.017
Δ 3 últims anys (%)	4,81	4,09	3,19	3,72	3,55	3,89

Font: Departament d'Educació. Estadística de l'ensenyament. www.gencat.net
Elaboració pròpia.

Així doncs, malgrat que la irrupció es força generalitzada en tots els nivells educatius, les necessitats d'ensenyament especial s'han disparat. Si en el curs 2003-04 la proporció mitjana d'estrangers al sistema educatiu no universitari és del 7,5%, en l'àmbit específic de l'educació especial aquesta proporció s'enfila al 39%, amb una proporció anormalment alta de magrebins. En canvi, la proporció d'estrangers en els ensenyaments no obligatoris (a partir dels 16 anys) és significativament baixa a excepció dels europeus i d'algunes repúbliques llatinoamericanes.

El fenomen de la diversitat cultural a l'escola no només s'ha de mesurar en termes quantitatius sinó també qualitius. Així, no només ha crescut enormement el nombre d'alumnes estrangers els darrers anys, sinó també la diversitat de països d'origen. Segons les darreres dades, a les escoles catalanes hi ha escolars de 152 estats diferents.

Quadre 9. Alumnes estrangers al sistema no universitari català, curs 2003/2004

	Infantil	Primària	Secundària	Ed. especial	No obligatori	Total
Resta UE	7,1	5,6	5,2	3,7	9,8	6,1
Resta Europa	8,2	8,7	9,5	2,8	12,2	9,0
Magrib	29,4	26,8	27,7	35,8	16,2	26,9
Resta Àfrica	7,2	4,3	2,2	9,7	2,7	4,3
Amèrica Nord	0,5	0,5	0,4	0,0	0,9	0,5
Amèrica Central						
i Sud	41,8	48,8	47,7	44,6	54,2	47,3
Àsia i Oceania	5,7	5,3	7,3	3,4	4,0	5,8
Total estrangers	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Estrangers/Total	7,0	9,0	7,9	39,1	3,6	7,5

Font: Departament d'Educació. Estadística de l'ensenyament. www.gencat.net.
Elaboració pròpia.

La tímida resposta de l'Administració i del professorat ha quedat desbordada per l'allau que comporta aquest enorme i heterogeni flux humà. Cal reciclar i formar un professorat sense eines per enfrontar-se a bagatges educatius i culturals molt desiguals, i a valors i codis de conductes desconeguts. Cal produir i difondre materials pedagògics específics, adaptables a les diverses realitats de cada barri i nivell educatiu, com també compartir experiències i bones pràctiques per donar seguretat al professorat. Existeixen alguns recursos, fruit del treball benemèrit de professionals i entitats, així com del Departament d'Educació⁷, però el camí que cal recórrer és llarg, ja que una part important del professorat està desconcertat i desmoralitzat.

7. Vegeu, per exemple, els recursos disponibles a www.entrecultures.org/home.htm o a www.edualter.org/index.ca.htm iniciatives de la societat civil per promoure l'educació intercultural, o a l'Aula Oberta del Departament d'Educació de la Generalitat www.xtec.es/escola/index.htm.

Els locals de pregària

Algunes parròquies, les esglésies cristianes de confessió no catòlica o les mesquites, i en menor mesura les sinagogues o algun temple oriental, com també els seus centres associats, són un altre espai important de socialització i aparellament, vincle amb les societats d'origen i rememoració dels valors religiosos i culturals (ritus, cançons, menjar, idioma i creences). Per a les famílies amb nens són un lloc segur d'acollida, i per a la gent gran o amb dificultats d'integració l'espai quotidià de relació. Un fenomen curiós és el creixent nombre d'esglésies evangèliques freqüentades per llatinoamericans, gràcies a uns valors més participatius i el conreu de vincles de cohesió i solidaritat molt més intensos que en les esglésies catòliques convencionals.

En un país de religió i cultura catòlica absolutament dominant, però de pràctica quotidiana escassa, la recent onada d'immigració estrangera i la seva expressió religiosa representa un canvi important. No es tracta únicament d'una diversificació de les pràctiques religioses, sinó de la visibilitat d'aquestes. La proliferació d'esglésies evangèliques o de mesquites sorprèn i desperta certs recels seculars en una societat que fins a l'any 1975 tenia una religió d'Estat i on les pràctiques religioses alienes s'havien de manifestar de forma quasi clandestina. Els ajuntaments miren d'allunyar cap a zones industrials les llicències d'obertura de les mesquites, com a conseqüència d'una opinió ciutadana que associa islam amb terroristes potencials. Tanmateix, juntament amb les esglésies evangèliques, les mesquites són els espais de pregària més nombrosos a Catalunya, a causa de la distribució més àmplia de la immigració marroquina per tot el territori. D'altra banda, la implementació d'esglésies evangèliques és també força recent a l'empara de la immigració llatinoamericana i a la conversió recent de col·lectius gitanos o espanyols a comunitats més autoprotectors.

Quadre 10. Nombre d'espais de pregària per religions (exclosa la catòlica)

	Judaisme	Esglésies Ortodoxes	Esglésies Evangèliques	Testimonis Jehovà	Església Adventista	Església Jesucrist sants d.d.	Islam	Fe Bahà'í	Hinduisme	Sikhisme	Budisme	Taoisme	Total
Alt Penedès			2	2	0	1	4						9
Baix Llobregat			33	19	0	1	15						68
Barcelonès	2	7	123	28	4	4	17	1	11	3	15	5	220
Garraf			5	2	0		1	1			1		10
Maresme			17	9	0	1	11						38
Vallès Occidental			43	17	2	2	7	6	3				80
Vallès Oriental			21	8	2	1	9			1	1		43
Regió Metropolitana	2	7	244	85	8	10	64	8	14	4	17	5	468
Catalunya	2	8	341	141	12	13	139	12	16	5	28	5	722
Resta de Catalunya	0	1	97	56	4	3	75	4	2	1	11	0	254

Font: Estruch, J. (2004). Elaboració pròpia

Espais de socialització per tipologia d'immigrant

Els espais de socialització de la immigració estrangera a la metròpoli barcelonina són clarament diferenciats en funció de l'origen social, el nivell educatiu, l'edat, l'activitat laboral, el règim familiar, l'habitat (urbà-rural) i, en certs casos, també la nacionalitat. Els llocs de trobada solen ser tant a l'aire lliure (tot l'any, malgrat que de primavera a tardor prenen protagonisme la platja o els parcs) com en locals tancats (bars, botigues especialitzades, locutoris telefònics o d'internet, llocs de pregària, centres socials i culturals, locals d'oci o ball, entre altres). Els espais de socialització i de relació cultural de la immigració recent es troben, en la majoria dels casos, segregats entre si, i també dels utilitzats per a la població catalana originària o de les anteriors onades d'immigració establertes de fa anys.

Per a bona part dels immigrants econòmics arribats els darrers deu anys, els locutoris telefònics (o d'internet)⁸, sovint regentats per immigrants, són un dels espais més populars de reunió, en particular per als d'origen llatinoamericà, asiàtic, magrebí o subsaharià. Aquí contacten entre ells, s'expliquen anècdotes, intercanvien consells i recursos, i teixeixen vincles de solidaritat. També als vespres o durant els caps de setmana són l'origen de les rutes cap als espais de diversió. Els grups de llatinoamericans o filipins són mixtos, mentre que els integrats per magrebins o pakistanesos els conformen únicament homes.

Un altre espai de socialització important, especialment entre els joves cosmopolites, són determinats bars, places o platges. Quan comença a fer bon temps, d'abril a octubre, la platja de la ciutat (en especial de la Barceloneta al Port Olímpic), esdevé un lloc especial de trobada per als estrangers semiestables a la ciutat. Els dies festius, i les tardes dels dies laborables, la gent s'ajeu al sol, pren alguna beguda en bars de trobada, o juga al voleibol amb l'objectiu de divertir-se i relacionar-se. A partir de les set del vespre fins a mitjanit els llocs de trobada estan marcats per la tendència musical dels diferents bars ubicats a la mateixa platja o al port olímpic (fusió flamenc-chill out, ballables caribenys o brasilers, pop o tecno conformen l'oferta dominant).

La joventut occidental, o d'alt nivell de renda i estudis d'altres orígens, es mouen en el centre històric (Raval, Born, Baix Eixample, Gràcia). La interrelació amb altres joves de nacionalitats diverses és molt alta, mentre que amb els barcelonins d'origen és molt baixa (aquesta només neix amb el temps i per relacions de treball o d'activitats particulars). El cafè Zuric és el lloc tradicional de trobada dels barcelonins i dels estrangers occidentals residents temporals. La plaça Universitat és un espai de trobada

8. Malgrat que internet té una importància creixent, en moltes de les comunitats rurals d'origen de la immigració més pobre i amb un gran dèficit educatiu, el telèfon continua sent el principal mitjà de comunicació.

PRIME 00 January, Monday 7:00 PM
30
For Details Contact:
Mr. M.A. Faiz: 9979322811
Mr. Shaukat Raza: 9979322844
Maha Ahsan Razaan: 9979322899
www.pvtv.com BACAL.DNS
Abrar-ul-Haq
Ahsan Ali
Tariq Tahir
Tickets - 25 - 35 - 50 - & VIP

© Sara M. Aixàs

més especialitzat: *skaters* (també el Macba), acróbates de bici, o gais (per la seva proximitat al Gai-Eixample). En canvi, els immigrants no occidentals de baix nivell de renda s'insereixen a la ciutat per canals d'afinitat nacional (obtenen habitatge, llocs d'esbarjo, s'informen sobre recursos disponibles, etc.). Certes places del Raval o d'altres barris d'alta concentració migratòria són fonamentals com a lloc de trobada.

Barcelona és percebuda (i venuda) com a capital de la diversió i la moguda (vida cultural, bon clima, llocs de divertiment, cosmopolitisme, etc.). Les expectatives són tan altes que hi ha perill de desil·lusió. L'estada dels residents temporals occidentals és des d'uns pocs mesos a un any o dos. Passada l'experiència, nous estrangers prenen el relleu i es converteixen en els nous protagonistes de la moguda cosmopolita de la ciutat.

Cal acceptar, doncs, les múltiples visions existents de la ciutat en funció de la situació de cadascú. Tal com afirma Reuel Castañeda, sacerdot catòlic i president del Centre cultural filipí, "l'ull d'un turista és molt diferent de l'ull d'un immigrant. Com a turista, vaig veure Barcelona com una ciutat viva, amb platja, muntanya, gent, humanitat, una gran riquesa cultural que es veia al carrer... Però, ara que hi visc i que hi treballo, la veig molt diferent. (...) Ser immigrant és molt difícil: vius en una cultura diferent, amb una llengua que no és la teva i en una ciutat que no coneixes i que sovint t'exclou".

Espais per a una interacció multicultural

Els barris de major concentració d'immigració esdevenen un espai forçat de relació. Passada la primera sorpresa, es dona un cert aprenentatge col·lectiu de la diferència. Però per als veïns de tota la vida, la convivència és viscuda com una imposició quan l'arribada d'immigrants esdevé massiva. No només canvia el color de la pell i el vestuari del veïnat o la tipologia dels establiments comercials al carrer, sinó també l'ús de l'espai

9. Entrevista disponible a: www.comunitats.info/filipines/cat/entrevista.html

públic, les olors i els sorolls dels celoberts, generant incomoditat, incomprensió i, en alguns casos, molèsties evidents (música a tot volum a altes hores de la nit, olors poderoses, percepció d'inseguretat, etc.).

L'escola és el principal i sovint l'únic espai d'interacció multicultural intensiu per als infants i adolescents de qualsevol origen i condició. A les escoles privades o a les públiques dels barris benestants, la proporció d'immigrants és baixa i, per tant, la integració és més fàcil. A les escoles públiques, sobretot quan la proporció d'immigrants estrangers passa a ser dominant, la integració a la cultura del país es fa francament complexa. La dificultat de comprensió de l'idioma i del sistema de valors que porta implícit degenera en automarginació en petits col·lectius de solidaritat primària.

La programació televisiva esdevé un importantíssim espai virtual d'integració a la cultura del país. La televisió en obert, l'única que veuen les classes populars, transmet els valors, afeccions, idioma i gustos d'una societat, aportant al mateix temps tema de conversa amb els companys d'escola, treball o veïnat. El futbol, i molt en particular l'afecció al Barça, esdevé un patrimoni compartit d'integració gens menyspreable. La integració als grans debats polítics és ja força més complicada a causa de la dificultat per entendre aspectes de l'agenda política interna, i el natural respecte d'un estranger envers la mateixa. Solament dos temes han estat seguits amb força: la canviant legislació sobre immigració i les protestes massives contra la guerra a l'Iraq. Aquestes darreres van permetre una simpatia envers els immigrants musulmans inusuals fins a la data. En paraules de Javed Illyas Qureshi, portaveu de l'Associació de Treballadors Pakistanesos, "les mirades de la gent que ens veia enmig de la manifestació eren molt dolces; ens miraven diferent, això ho vaig notar; feien uns ulls molt suaus. I hi havia gent del barri que mai no m'havia saludat que ara em saluda amb molta amabilitat. Però va ser llavors. Ara ja ha passat"¹⁰.

10. Entrevista disponible a: www.comunitats.info/pakistan/cat/entrevista.html

En molts barris, els centres cívics i les biblioteques populars, l'equipament social municipal de base, esdevenen un espai important de relació cultural. Tanmateix, tan sols determinats immigrants se'ls consideren seus i els utilitzen.

Dificultats a la interacció

La interculturalitat en una metròpoli en ràpid creixement demogràfic com la barcelonina troba grans dificultats. Manquen equips, professionals i serveis amb experiència i normes clares per actuar com a mediadors culturals. Gairebé no hi ha coneixedors de molts dels idiomes parlats a la ciutat. La comunitat nacional esdevé per a gairebé tots els nousvinguts un refugi (però també un sistema de control social) difícil d'evitar. Espai de refugi que pot esdevenir amb facilitat espai d'exclusió intercultural.

El grau relatiu d'integració real varia en funció de la comunitat, els seus hàbits culturals i el tipus d'interacció laboral, social i educativa de cadascun dels membres de la unitat familiar. La visió negativa o estereotipada de l'altre no ajuda òbviament a integrar, però hi ha també malentesos objectius que amb facilitat poden convertir-se en conflicte.

Uns horaris incompatibles amb el resta del veïnat, en especial quan van acompanyats de músiques o sorolls a un volum més alt del "normal". Per exemple, els immigrants d'origen caribeny no poden viure sense música i dansa a tot volum. A l'estiu, quan les finestres són obertes o en edificis sense els mínims aïllaments acústics, aquest pot ser un problema que acaba sovint amb la intervenció de la guàrdia urbana. Durant el Ramadà, la festa uneix la família i s'allarga fins tard; així doncs, s'apleguen xivarri, olors i tradicions culturals difícils de comprendre pel veïnat. No és estrany, doncs, que alguns malentesos s'iniciïn al voltant d'olors i menjars. El fet d'escorxar el xai per la

fiesta del sacrifici en un bloc de pisos¹¹, cuinar amb molt all, o coure porc, pot generar alguns conflictes.

Cal tenir en compte, així mateix, que en un primer moment les dificultats de comprensió i comunicació lingüística no ajuden a resoldre certs malentesos. En aquest tipus de contextos, els infants escolaritzats esdevenen els primers mediadors culturals, malgrat que no sempre els interessa traduir de forma totalment fidedigna. Altres vegades, la manca d'una tradició de diàleg i compromís tampoc no ajuda.

El resultat d'aquestes dificultats de relació es tradueix en l'ús de l'espai públic. La presència massiva d'una determinada comunitat en una determinada plaça acaba per excloure a les altres, i es dona una situació de domini i segregació d'espais, fins i tot per franges horàries. Aquest fenomen és evident, per exemple, a la Rambla del Raval, ja que, segons l'hora, determinats trams són ocupats per dones musulmanes amb criatures, grups d'homes pakistanesos o marroquins, equatorians, dominicanes, filipins, etc.

Tanmateix, cal tenir en compte que el mateix concepte d'integració o d'exclusió cultural pot ser percebut de formes ben diverses, fins i tot ambigües a escala de ciutat o a l'interior de cada comunitat. Hi ha comunitats no interessades en una gran integració, o fins i tot que practiquen, per protecció o simple no interès, formes evidents d'exclusió. En aquests casos, és difícil potenciar una major relació intercultural en el barri o la ciutat. La vivència de la interculturalitat exigeix una certa convicció i esforç personal i col·lectiu. Un entorn favorable que la valori pot ajudar-hi, però cal una implicació activa per part de tothom.

11. Costum gairebé erradicada donada la seva prohibició i la proliferació actual de carnisseries islàmiques, però que als inicis del flux migratori generà no pocs problemes en una comunitat musulmana d'origen i cultura rural assentada de cop en un entorn urbà occidental.

El Raval, un barri paradigmàtic

El barri del Raval, entre el port i l'oest de la Rambla, a ple cor de la ciutat, ha estat històricament l'espai inicial d'acollida de múltiples remeses d'immigrants. Fins fa pocs anys, abans de la gran operació urbanística de rehabilitació i esponjament del teixit urbà, els seus carrers estrets i les seves cases en mal estat i de lloguer a bon preu, atreïen els nouvinguts i tot tipus d'activitats marginals (entre altres, la prostitució més barata). A gener de 2006, malgrat l'operació municipal citada, gairebé la meitat de la població resident legalment al barri (47,6%) és estrangera, i és la zona de màxima presència de residents estrangers.

El grup dominant és el pakistanès, amb 4.651 persones (un 10% de la població total), seguit del filipí (3.591), el marroquí (2.230), l'equatorià (1.897) i el d'originaris de Bangladesh (988). Malgrat les dificultats i tensions existents entre els diversos grups presents al barri, el fet que cap d'ells tingui una posició predominant converteix la Rambla del Raval en un espai privilegiat d'experimentació intercultural. Tanmateix, tal com diu Javed Illyas Qureshi, portaveu de l'Associació de Treballadors Pakistanesos, la Rambla del Raval és la Rambla de la Tristesa, *Udàs Rambla*: "L'anomenem així perquè sempre hi ha molts pakistanesos sense papers. I els sents que es demanen quan podran tornar a casa, o què deu fer la gent a casa nostra... A la Rambla es parla amb molta tristor. En general, la majoria de pakistanesos hi passen en algun moment. Quan acaben de treballar, molts lloguen pel·lícules índies als videoclubs. Per desgràcia, ben pocs llegeixen. Al carrer de l'Hospital hi ha una biblioteca amb molts llibres en urdú, però hi anem poc. La Rambla és l'espai on hi ha més contacte entre la gent. S'hi parla. Amb tristor, però s'hi parla"¹².

12. Entrevista disponible a www.comunitats.info/pakistan/cat/entrevista.html

Altres zones de Ciutat Vella, com entre el Born i Santa Caterina, tenen algunes característiques similars (espais de barreja d'equipaments centrals de ciutat, amb població que hi convergeix per raons de feina o lleure, lloc de residència d'estudiants o artistes de pas, i bosses de col·lectius immigrants diverses), però la densitat d'estrangers és molt menor. Les escoles, les biblioteques i els centres cívics del Raval esdevenen el primer test de la capacitat de convivència intercultural de la ciutat. Moltes de les dificultats anteriorment descrites es donen en primer lloc en aquest barri, que, d'altra banda, no és dominat pels equatorians (el grup nacional dominant a la resta de la ciutat).

La institucionalització de la multiculturalitat

Impacte de la immigració sobre el consum, la participació i l'oferta cultural

L'oferta cultural d'una ciutat com Barcelona no resta immune ni a l'allau turística ni, molt menys, als nous residents estrangers. D'una banda, una part dels turistes, dels estudiants o professionals temporals i dels residents estrangers amb més nivell educatiu i curiositat cultural fan augmentar el nombre de visitants a museus, cinemes en versió original o espectacles musicals. De l'altra, el menor poder adquisitiu i la manca d'hàbit cultural de la immigració més pobra o d'origen rural redueix els índex d'assistència per càpita als teatres, exposicions o cinemes, malgrat que augmenta el nombre d'usuaris de les biblioteques (gràcies a l'accés gratuït a internet i al fet de disposar de llibres i publicacions periòdiques dels seus països). L'anàlisi dels darrers anys de les sèries temporals costa d'entendre sense aquest nou factor determinant, així com per l'envelliment de la població autòctona.

El paisatge cultural de la ciutat no es transforma només pel canvi d'hàbits culturals, sinó també per la capacitat de generar propostes noves, a mig camí entre les pròpies arrels i la hibridació connatural al nou hàbit d'acollida. L'obertura de nous locals –des de restaurants a espais nocturns–, el naixement de festivals i una programació a mig camí entre la demanda dels nous ciutadans i l'interès per les cultures del món de la població autòctona, o la transformació de la programació d'espais convencionals mostren la riquesa i potencial del fenomen intercultural.

Tanmateix, hom es pregunta si les diverses tipologies i dimensió de l'oferta cultural actual s'adapta i respon a les necessitats pròpies i s'adapta de les diferents comunitats d'immigrants i a les demandes diverses de tot tipus d'individus i col·lectius. La resposta institucional a tot aquest canvi cultural és encara relativament feble, fruit d'una història i unes inèrcies difícils de canviar a la mateixa velocitat que la immigració recent. Caldrà esperar un cert temps per poder-les avaluar en tota la seva dimensió.

Els espais culturals i de trobada de les comunitats estrangeres

Barcelona compta amb seus importants dels grans instituts culturals estrangers, com són l'alemany, el francès, el britànic, l'italià o el nord-americà, i amb locals més petits pel que fa al brasiler, el xinès, o el mexicà. Malgrat que molts d'aquests centres viuen de l'ensenyament d'idiomes, la seva tasca com a finestra de les respectives cultures és molt important. Tant els originaris d'aquests països o regions, com els residents interessats en anar-hi o establir-hi vincles utilitzen els seus serveis. L'activitat no acostuma a centrar-se solament en els espais propis, sinó que s'estableixen lligams amb els diferents programadors especialitzats, amb l'objectiu de facilitar la presència de creadors, acadèmics i professionals en la programació estable, les exposicions o els festivals de la ciutat.

Al costat d'aquest equipaments, més o menys dependents de les legacions consulars o d'institucions dependents de cadascun dels països, Barcelona disposa de tres espais culturals públics especialitzats respectivament en el món i la cultura asiàtica, iberoamericana i mediterrània: Casa Àsia, l'Institut Català de Cooperació Iberoamericana i l'Institut Europeu de la Mediterrània. L'objectiu aquests espais consisteix en apropar les cultures, afavorir l'establiment de tot tipus de vincles, propiciar espais de reflexió sobre les respectives regions i gestionar alguns dels programes d'ajuda de les administracions catalanes o espanyoles.

Finalment, i de forma molt precària, han obert darrerament les portes alguns espais culturals estrangers, sense els recursos dels instituts abans esmentats. Malgrat que algun és d'iniciativa consular (Mèxic), la majoria són fruit de l'esforç de petites associacions que sobreviuen amb els recursos dels usuaris i alguna escassa subvenció. Situats en pisos o baixos d'algun edifici, són petits espais de relació social, on es dona suport als nouvinguts, s'ensenya l'idioma als infants i s'organitzen activitats culturals i d'esbarjo. Ara bé, la majoria d'activitats culturals organitzades per les associacions es realitzen en espais cedits per entitats o els centres cívics

municipals, o directament en restaurants o locals de lleure nocturn propietat o especialitzats en menjar, música i ball per a la comunitat.

Cal dir, en aquest sentit, que un dels negocis aparentment més evidents per tot immigrant acabat d'arribar són els serveis a la pròpia comunitat, ja que és fàcil integrar-s'hi i l'insereix ràpidament en una xarxa de relacions i clientela. Així doncs, a mesura que una comunitat creix, es posen en marxa nous restaurants, bars, comerços d'aliments, locutoris telefònics o videoclubs especialitzats en productes de la comunitat. Alguns d'aquests locals es converteixen en punts de trobada i relació. Altres esdevenen lloc per a determinades celebracions (festes familiars i casaments, sales de ball, etc.).

Barcelona: un nou destí per a artistes d'arreu del món?

Raons per les quals Barcelona atreu

Diverses raons poden explicar l'atractiu de Barcelona per a molts joves creatius d'arreu del món. D'entrada, la imatge de marca creada des dels Jocs Olímpics de 1992, que ha portat aparellat el concepte de Barcelona amb el de cultura. Aquesta imatge creada per atreure turistes ha generat també un important flux de *joves professionals cosmopolites*, i un corrent constant i molt intens d'estudiants universitaris del programa Erasmus¹³.

Tot plegat ha permès aplegar una comunitat estrangera jove, amb un alt nivell d'estudis, oberta i amb amplis interessos culturals que genera oferta, alimenta la demanda i crea el brou de cultiu idoni per perpetuar la imatge cultural i d'oci de la ciutat. Si a aquests fenòmens s'uneix un clima suau que permet viure al carrer pràcticament tot l'any, en una ciutat amb bones comunicacions amb la resta d'Europa i una dimensió que

13. Tal com retrata molt bé la pel·lícula francesa *L'Auberge espagnol*, estrenada a Espanya amb el títol *Una casa de locos*.

li permet tenir tot tipus de serveis, no és estrany que Barcelona estigui de moda com a espai de sojorn per a un gran nombre de creadors i professionals de la cultura estrangers.

Finalment, la concentració creixent de la indústria cultural en unes poques grans metròpolis a escala mundial genera al seu voltant uns mercats laborals plens d'oportunitats. Malgrat que Barcelona no sigui un centre de producció cultural de primer nivell a escala mundial, disposa, tanmateix, d'un teixit de petites i mitjanes empreses en els àmbits de la música, el llibre, la moda, l'audiovisual o els serveis afins (disseny, publicitat, tecnologies de la informació i la comunicació, etc.), de vegades subsidiàries de l'activitat dels grans equipaments culturals públics, amb una densitat suficient per oferir oportunitats laborals i crear sinergies artístiques. Desgraciadament, no disposem de dades suficients per conèixer l'abast real del recurs humà format per creadors i professionals de la cultura estrangers que nodreix la vida i les indústries culturals del país.

Una Meca per sobre de les expectatives?

No obstant això, per avaluar la importància d'aquest fenomen cal contrastar al costat dels atractius de la ciutat, els inconvenients i dificultats existents: un mercat escàs i car d'habitatges i locals en lloguer, un mercat professional molt centrat en les referències i les relacions personals, una societat bilingüe català-castellà però amb escàs coneixement de l'anglès, o l'escassa experiència d'interacció amb comunitats estrangeres estables, entre altres.

Integrar-se no és, per tant, tan senzill com molts estrangers pensen de primer moment. D'entrada la normativa laboral general i de policia és força restrictiva per als residents no comunitaris. En l'àmbit de la cultura, els contractes laborals convencionals no són habituals (intermitència, encàrrecs per projecte, etc.), fet que dificulta regularitzar determinades situacions.

Tanmateix, el nombre de professionals estrangers ha crescut molt els darrers vint-i-cinc anys. A partir dels anys vuitanta, a mesura que l'exigència de qualitat del públic creixia i els sistemes gregaris de reproducció perdien legitimitat social, fou més fàcil incorporar artistes estrangers a les grans institucions culturals. Així, en un primer moment, les orquestres simfòniques i molts teatres i companyies artístiques es van obrir, no sense resistències autòctones, a artistes i professionals estrangers. Aquest procés es generalitza durant la dècada dels noranta, a excepció de l'àmbit de la gestió cultural pública (museus, departaments de cultura de les institucions, biblioteques, etc.), on els estrangers tenen més dificultats legals, o els manca informació i capacitat de comprensió del sistema cultural i administratiu propi del país.

En l'àmbit privat, si bé la incorporació d'artistes i creadors ha estat molt fluïda, per integrar-se com a gestor o emprenedor cal un nivell de coneixement de la realitat social i cultural del país molt més elevada. No es tracta únicament d'entendre el català (idioma oficiós de l'àmbit cultural) sinó de conèixer el conjunt de referents locals per integrar-se plenament en el sistema cultural. En aquest sentit, pot ser força frustrant constatar la poca importància de l'experiència anterior o dels referents laborals exteriors en el moment de buscar una feina. Tanmateix, comencen a néixer diverses iniciatives o microempreses fruit de l'experiència acumulada per professionals estrangers establerts recentment a la ciutat. Moltes d'aquestes incorporen professionals d'aquí i d'allà, i es caracteritzen per operar ràpidament en xarxa a escala internacional¹⁴.

Malgrat tot, el predomini de creadors estrangers es concentra en les franques més precàries del treball cultural: artistes i músics de carrer, becaris en institucions artístiques i patrimonials, artistes independents, etc. Cal tenir en compte que malgrat les expectatives, Barcelona no és Londres o Nova York. La debilitat relativa de l'estructura empresarial cultural local genera

14. Casos com Quick Flick World (www.qfworld.tv), per exemple.

un mercat laboral amb dificultats per absorbir l'enorme demanda de llocs de treball que els nouvinguts reclamen. En aquest sentit, les expectatives d'alguns són superiors a la realitat, i hi ha una subutilització de la capacitat professional i creativa de molts agents culturals forasters.

Un altre àmbit professional amb una alta demanda laboral per a estrangers amb un cert nivell de coneixement del país és el de mediador cultural: interlocutors entre els nous immigrants i els referents culturals del país. Nombroses entitats i centres culturals valoren avui disposar de professionals que dominin l'idioma i la xarxa de relacions associades de les respectives comunitats. Tanmateix, els més valorats no són lògicament els simples traductors, ni tan sols aquells mediadors capaços d'interpretar codis diversos, sinó aquells que creen espais i projectes d'interconnexió, esdevenint ells mateixos nòduls actius del sistema cultural local. Per accedir-hi cal formar part, i estar legitimat per les diverses comunitats culturals en relació.

© Jordi Hernández Gash

En aquest sentit, val la pena assenyalar la implicació creixent dels agents més actius i conscienciats de la immigració a Catalunya com a protagonistes d'un fenomen nou especialment rellevant: els projectes de codesenvolupament. Aquests consisteixen en liderar propostes de desenvolupament de les respectives àrees d'origen amb els fons d'ajuda al desenvolupament dels governs o les institucions catalanes.

La diversitat, recurs i motiu de creativitat en una ciutat cada cop més cosmopolita

Però el fenomen més interessant que la presència d'aquests artistes forans genera és la gran interacció entre creadors. Artistes de diversos orígens treballant junts, fet que facilita l'aparició de propostes noves, sovint híbrides, fruit de les influències mútues que es van generant. Fusions com la del flamenc amb el hip hop, la música digital i el multimèdia, aquest i les diverses formes de disseny, o fins i tot en el camp de la cultura gastronòmica responen a aquest procés. Malgrat que avui la circulació estètica es dona a escala mundial –a través de les revistes, els portals, l'intercanvi comercial o una geografia frenètica de fires especialitzades–, l'hàbitat social i l'espai físic de creació, experimentació i recepció continua sent important. Barcelona juga un paper cada cop més rellevant com a ciutat creativa, d'ambient cosmopolita, amb oportunitats reals per interactuar, fet que li permet jugar un cert paper no perifèric enfront unes lògiques de mercat unidireccionals, cada cop més presents arreu i, per tant, ubiqües.

Aquest procés, que s'ha donat inicialment de forma més o menys natural, per osmosi, s'enforteix quan existeixen projectes o equipaments que impulsen el procés. Un cas paradigmàtic d'espai de trobada entre les dramaturgies catalana i llatinoamericana ha estat des de fa anys la Sala Beckett, per l'aposta d'obertura que li impregnà José Sanchis Sinisterra. El CCCB ha jugat de forma eficaç com a gran contenidor d'entitats, festivals i propostes inicialment alternatives que incloïen professionals d'arreu.

Festivals com Sónar, Artfutura i OFFF en el món de la música digital; projectes com Hangar o Tallers Oberts en el camp de les arts visuals; clubs efímers i estables per a músics i videojockeys; una escena *underground* que mou artistes, programadors i activistes; escoles i universitats que inclouen noves disciplines als seus programes, i que fins i tot es converteixen en productors i programadors com és el cas de Taller de Músics; i tot això, a prop d'un públic que cada vegada entén més les diverses propostes creatives i fa de caixa de ressonància i d'acollida d'aquest procés. Manca, sens dubte, més capacitat de coordinació entre interessos i estratègies disperses, entre la cultura oficial i les diverses cultures *underground*, entre artistes i col·lectius aïllats en compartiments estancs, entre les iniciatives consolidades que s'emporten la major part de les subvencions i les propostes més alternatives, sovint capitanejades per veus amb accent estranger.

Fruit d'aquest procés, la percepció de les cultures del món tendeix a interioritzar-se i l'intercanvi envers propostes procedents de tot tipus de països i catalans d'origen creix. Però també és cert que per a molts

països aquest procés pot representar una fuga de cervells i una certa pèrdua de capacitat creativa. Tanmateix, el procés migratori no és com fa unes dècades. Avui es pot mantenir un contacte fluït i fructífer amb el lloc d'origen, s'estableixen xarxes i fidelitats compartides que permeten la múltiple pertinença, allò que Rainer Bauböck (2002) anomena la transnacionalitat.

Finalment, cal tenir en compte l'impacte sobre els creadors autòctons de la diversitat cultural i ètnica dels carrers i places de la ciutat, amb totes les seves arestes i conflictes, però també amb els diversos sabors, olors i possibilitats d'intercanvi, motiu de noves propostes difícilment imaginables fa pocs anys. Ja als inicis del recent fenomen migratori, cineastes com Llorenç Soler amb *Saïd* (1998)¹⁵ o José Luís Guerín amb *En construcción* (2000) retraten la immigració, la diversitat cultural i la transformació de la ciutat, procés ininterromput tal com ho demostren pel·lícules del 2005 com *L'Est de la bruixola* de Jordi Torrent, o *Maria i Assou* de Sílvia Quer. En el teatre, la música, el vídeoart, la fotografia o la literatura es donen propostes semblants, que s'enriqueixen amb les dels estrangers establerts a la ciutat. D'alguna manera és el mateix resultat que genera històricament fenòmens tan barcelonins, però alhora tan immersos en l'acceptació de la diversitat cultural interna, com fou en el seu moment l'aparició de la rumba o, més recentment, del flamenc català.

Aquest és l'ambient que atreu a artistes més o menys reconeguts a Barcelona, des dels grans escriptors llatinoamericans que mantenen casa a la ciutat des de fa més de trenta anys, als joves i no tan joves músics, pintors, dissenyadors, arquitectes, actors o directors que s'hi han establert des de llavors.

15. Vegeu la guia didàctica d'aquesta pel·lícula per una educació intercultural a www.edualter.org/material/intcine/saide.htm

Debat, polítiques i programes

El debat públic sobre la interculturalitat a la ciutat

La percepció social (i les seves respostes) a la diversitat cultural i a la immigració

Tres factors centren bona part del debat social i la percepció negativa de la població autòctona sobre la immigració i la diversitat cultural. Tots tres tenen en comú l'estigmatització de la immigració i la diferència que comporta, ja que es presenta com a competència deslleial, exèrcit de reserva de la delinqüència, i amenaça de dissolució de la pròpia identitat cultural. Així doncs, en primer lloc, la immigració es veu com un perill davant la fragilitat d'un mercat laboral cada cop més liberalitzat i competitiu, on la deslocalització industrial cap a alguns dels països d'origen dels immigrants rebaixa els salaris i posa en crisi el model europeu d'Estat del benestar que, malgrat tot, els mateixos immigrants ajuden a mantenir. En aquest context, l'immigrant és vist com un competidor davant l'escassetat d'habitatge econòmic, que acapara bona part dels ajuts socials que fins ara anaven a parar a gent del país¹⁶, i que en estar disposat a acceptar unes condicions de treball més dolentes precaritza el mercat laboral.

En segon lloc, la immigració s'associa directament amb els problemes d'inseguretat ciutadana. La petita delinqüència, l'establiment de màfies i el terrorisme islàmic centren les preocupacions d'una població cada cop més esporuguida, que posa al mateix sac el veí de pell morena i el protagonista dels informes policíacs. Cal dir que certes tertúlies radiofòniques i la premsa sensacionalista es recreen en aquest tipus d'associacions. D'altra banda, la competència per uns recursos escassos i la difícil convivència entre minories tampoc no ajuda a trencar la imatge violenta de l'estranger.

16. Encara que, segons un estudi recent, l'immigrant es mou per la renda monetària, no per la renda real que inclou les prestacions socials (López Casasnovas, 2005).

En tercer lloc, la immigració és vista com una amenaça per a la pròpia identitat cultural, pels valors, referents cívics i formes de viure i relacionar-se en comunitat. L'allau immigratòria genera pèrdua de l'homogeneïtat cultural i d'un cert capital social col·lectiu, conformat per la tradició local i sostingut per l'escola. Quan una comunitat immigrant assoleix un volum important, la necessitat d'assimilació es redueix i les expressions culturals, religioses i lingüístiques es fan més evidents. La por a allò que és desconegut s'uneix amb uns valors cívics que xoquen amb els hàbits locals. Així, les tradicions lligades al Ramadà, les olors d'uns menjars estranys o una música caribenya a tot volum generen incomoditat i recel. Aquest fet és encara més palès en les immigracions recents ja que no han passat pels processos de socialització locals, i comportaments com no pagar el metro o llençar papers a terra tenen un valor diferent. En el cas català, cal afegir el fet que l'idioma escollit per comunicar-se és el castellà, un fet que augmenta la sensació de dissolució de la pròpia identitat. Finalment, cal tenir en compte que la recent onada immigratòria coincideix amb la degradació del comportament cívic al centre de Barcelona, a causa de l'alta congestió turística i un ús del centre com a espai lúdic i de diversió.

L'expressió violenta de la xenofòbia

Dos fets marquen mediàticament a Espanya l'expressió violenta de la xenofòbia. D'una banda, els fets de juliol de 1999 a Ca n'Anglada (a Terrassa, a l'àrea metropolitana barcelonina), seguits pels successos molt més greus l'any següent a la població andalusa de El Ejido. En ambdós casos el conflicte entre comunitat autòctona i comunitat immigrada es dona entre poblacions amb baix nivell educatiu i cultura del diàleg. A Terrassa ambdues comunitats són de baix nivell de renda i conviuen en una mateixa barriada degradada. Al camp andalús no hi ha una altra convivència que la del patró amb els treballadors, ja que les comunitats estan segregades.

Però més enllà d'aquests conflictes, fins ara esporàdics, la veritable violència xenòfoba es dona per part de les bandes organitzades de *skinhead* que ataquen immigrants, homosexuals o altres minories que no encaixen amb la seva reduïda visió del món. No és un fenomen molt extens, però malgrat el control creixent per part de la policia, els atacs sovintegen en diverses ciutats de la metròpoli barcelonina.

Juntament amb aquest tipus de grups formats per joves marginats autòctons, han crescut bandes formades per adolescents immigrants. Organitzades segons la iconografia de bandes dels seus països d'origen, estan començant a generar problemes greus de delinqüència i alguns morts. La lluita entre clans pel control de territori és un perill evident que pot generar encara més xenofòbia.

Ara bé, al costat d'aquestes manifestacions violentes dels extremistes de dreta, dels clans de delinqüència juvenil o, fins i tot, dels grups antisistema d'esquerra, el missatge de l'exclusió arriba també a col·lectius creixents de ciutadans conservadors. A les eleccions municipals de 2003 el partit ultradretà i xenòfob "Plataforma per Catalunya" obtingué un regidor a Vic, El Vendrell, Manlleu i Cervera, ciutats de la Catalunya interior, amb entre el 5% i el 10% dels vots emesos.

El paper dels mitjans de comunicació

En consonància amb el creixement de la immigració i la consegüent diversitat cultural interna, els mitjans de comunicació catalans multiplicaren per deu, de l'any 1996 al 2002, les notícies sobre immigració a ràdio, premsa i televisió. Però del 2000 al 2002 aquestes s'han triplicat. Al conjunt de canals oberts de televisió a Espanya s'ha passat d'un 3% a gairebé un 8% sobre la informació global dels informatius¹⁷.

17. Dades aportades per Manel Mateu, de Migracom, als debats sobre immigració, diversitat i mitjans de comunicació organitzats per la Fundació Jaume Bofill la tardor del 2003. Vegeu González, J. [coord.] (2004), p. 16.

Tanmateix, com afirma Paco Martín, de la Comissió de Periodisme Solidari del Col·legi de Periodistes de Catalunya, el tractament de la immigració és tendencios i simplista, ja que s'explica la immigració des de l'òptica del conflicte¹⁸. Així doncs, periodistes i mitjans de comunicació es posicionen de forma explícita en un debat fàcil, alimentat per les notícies de successos. Darrere de conflictes de diversa índole, des de les grans màfies a la petita delinqüència, sovint la causa i associació implícita és òbvia: la immigració com a sinònim de marginació (d'igual manera que el gitano ha estat tractat tradicionalment com el delinqüent per excel·lència). És evident que darrere de molts delictes hi ha immigrants, a causa de la precarietat i marginació en què molts viuen, o del fet que Espanya ha estat fins fa poc un refugi tranquil per al crim organitzat. En el moment d'adjectivar és més fàcil per a la premsa parlar de la màfia russa, el carterista magrebí o la banda dels peruans. Així doncs, l'opinió pública associa encara més delinqüència i immigració.

Els mitjans se situen entre la notícia morbosa i la correcció política. Quan una notícia pot ser tractada com un succés, s'explota sense escrúpols la seva dimensió sensacionalista. En canvi, s'evita escriure "moró" (el nom tradicional amb connotació negativa dels magrebins) en una hipocresia molt estesa en aquest àmbit. Lògicament, el pitjor paper el té la premsa groga (per exemple el diari gratuït *Ole*), o determinades tertúlies o comentaristes radiofònics de marcat to demagògic, com Radio Taxi a Barcelona o la Cadena COPE a escala espanyola (curiosament, propietat de l'episcopat catòlic espanyol).

Tanmateix, també existeixen múltiples experiències de tractament positiu de la diversitat cultural. Alguns mitjans públics han posat en marxa aquests darrers anys programes especials per donar a conèixer la diversitat cultural existent, en un intent de generar una imatge positiva,

18. Id. ídem., p. 7.

explicar la realitat més enllà dels estereotips i respondre a la necessitat informativa que genera un fenomen nou, desconegut, que genera i pot generar certa angoixa o fins i tot por. D'aquesta manera han nascut programes radiofònics com *El locutori* (Radio 4 de RNE), o televisius com *Tot un món*, *Karakia* o *Tenim la paraula* (Televisió de Catalunya).

D'altra banda, Barcelona Televisió emet un programa informatiu dedicat als col·lectius immigrants residents a la ciutat, *Infos*, amb continguts que van des de la informació autoreferencial sobre la pròpia comunitat i el país d'origen fins a temes socials o legals, i la presentació de l'agenda cultural, i costums i tradicions locals. Aquest programa es va iniciar l'any 1998 en quatre idiomes, i set anys després s'emèt en un total de vint, amb la filosofia de donar veu a cada comunitat i que siguin les mateixes col·lectivitats les interlocutores del seu espai¹⁹. Fins ara aquests informatius s'han emès exclusivament en llengua original, però a partir de setembre de 2005 es subtitulen al català, fet que pot permetre una major interacció entre col·lectius, a més d'ajudar-los a una major integració.

Però més enllà d'aquestes accions positives, la lògica dels mitjans darrere de notícies morboses o cridaneres, comporta una adjectivació negativa del fenomen migratori. Per lluitar contra aquesta situació, el Col·legi de Periodistes va redactar l'any 1996 un manual d'estil sobre el tractament de la immigració als mitjans de comunicació, que es complementa amb les recomanacions del Consell de l'Audiovisual de Catalunya sobre tractament de la informació sobre immigració en els mitjans audiovisuals (*Quaderns del CAC*, 2002). Més recentment el Col·legi ha posat en marxa l'Agenda de la Multiculturalitat de

19. El programa s'emèt cada dissabte i diumenge al matí, de les 10.30 h a les 14 h, i conforma 21 informatius en les llengües següents: japonès, àrab, italià, danès, finès, portuguès, alemany, suec, noruec, amazig, occità, urdú, en la llengua de signes catalans, francès, xinès, rus, tagal, ubi i mandinga.

Barcelona, eina encaminada a identificar els professionals especialitzats en el tema (amb l'objectiu de facilitar l'enviament per part de les diverses comunitats de missatges als mitjans) i alhora fixar les diferents fonts d'informació existents. Cal tenir en compte que les fonts existents sobre diversitat i immigració a Catalunya provenen majoritàriament d'instàncies oficials (estadístiques demogràfiques, dades sobre delinqüència, informes oficials), d'algunes entitats especialitzades o d'un nombre reduït de representants de les diverses comunitats²⁰. Molts immigrants no volen donar-se a conèixer per desconfiança envers els mitjans, perquè atendre als periodistes demana temps i una seguretat en la capacitat d'expressar-se, o simplement perquè volen mantenir-se en l'anonimat.

Pel que fa a la informació sobre els països d'origen de la immigració, les fonts oficials respectives són molt limitades, i cal fiar-se habitualment de les agències informatives occidentals, de nou mediatitzades per allò que a Occident es considera notícia o història interessant. Tal com comenta Isabel Ramos de *La Vanguardia*, "l'accés a les fonts no és fàcil, encara que ens sembli que la xarxa d'internet ho soluciona tot. Segons el lloc d'origen de l'immigrant o del grup ètnic, lingüístic o religiós al qual pertanyi, és difícil trobar llibres sobre el país, l'ètnia o la religió en qüestió. A Barcelona no hi ha ambaixades i, en molts casos, els ciutadans extracomunitaris estan representats per cònsols honoraris que no parlen la seva llengua ni tenen documentació sobre el país; és a dir, no hi sol haver fonts d'informació oficials dels països d'origen"²¹.

20. Caldria analitzar la legitimitat real i el grau de correspondència entre el que portaveu i comunitat pensen sobre un determinat tema. Normalment els representants de les comunitats procedeixen de les classes mitjanes dels respectius països, amb poca experiència en comú amb el gruix d'origen més subaltern de bona part de la immigració.

21. GONZÁLEZ, J. [coord.] (2004), p. 9-10.

Finalment, en aquesta breu anàlisi cal citar els mitjans de comunicació dirigits a les diverses comunitats. Malgrat el seu nombre encara escàs, compleixen un paper important com a mitjà de comunicació interna. Sovint són simples butlletins o pàgines web, i només excepcionalment prenen la forma de diari o revista pel seu elevat cost de producció i distribució. Aquest fet els obliga a dirigir-se a comunitats regionals més àmplies, o editar-se pel conjunt de l'Estat. Entre les publicacions més significatives es poden citar: *CataloniaToday* i *Barcelona Metropolitan* (respectivament setmanari i revista mensual en anglès dirigits tant als catalans que volen practicar l'anglès com a l'àmplia comunitat cosmopolita que utilitza aquest idioma com a vehicle de comunicació); *El Hispano*, *Catalina* o *Argexpress* (revistes mensuals dirigides a les comunitats llatinoamericanes, però també amb l'objectiu d'apropar la realitat llatinoamericana al lector català); *Soweto* (bimensual dirigit a la comunitat magribina i subsahariana); *Mirador de los inmigrantes* (setmanari pakistanès); *Estación Mir* (dirigit a les comunitats de les ex repúbliques soviètiques); o *Chinalia Times* y la *Voz de China* (de difusió diària dirigits a la comunitat xinesa). La difusió d'aquestes publicacions acostuma a ser gratuïta, es distribueix en locutoris, consolats o altres espais de trobada, i el seu finançament principal és la publicitat (Sender, 2004). Només les més consolidades empresarialment poden comprar-se al quiosc amb la resta de publicacions periòdiques. Dos casos a part són el veterà *Nevipens Romani*, periòdic quinzenal de la Unió Romani, o la revista mensual *Masala*, producte reivindicatiu i multicultural de Ciutat Vella. Juntament amb aquestes publicacions, cal citar alguns espais radiofònics produïts per entitats d'immigrants, com els que edita el grup El Hispano a Ràdio Gràcia, "Nuevos Ciudadanos", els dijous a la tarda, o a Ràdio Gladys Palmera, "Comunidad Latina", els diumenges al vespre.

El debat ideològic sobre immigració i diversitat cultural

El debat intel·lectual i ideològic sobre la diversitat cultural interna no és evidentment homogeni. Tal com s'ha vist, en totes les grans urbs occidentals la qüestió avui està insolublement lligada al fenomen de la immigració, malgrat que la diversitat cultural pot ser independent d'aquest fenomen, i pot no comportar problemes d'integració o, fins i tot, d'identitat cultural²². Per això les diverses posicions ideològiques analitzen els reptes lligats a la interculturalitat en funció de l'anàlisi sobre les conseqüències (i només en alguns casos també les causes socials) de la immigració. El debat sobre el paper del Govern i la societat civil guia així mateix l'avaluació de l'impacte de les diverses polítiques sectorials sobre la interculturalitat (educació, benestar social, sanitat, seguretat, cultura, etc.).

En un extrem del debat intel·lectual, es poden trobar els analistes apocalíptics. No és un grup acadèmicament potent però troba empara en els mitjans de comunicació més sensacionalistes o propers al Partit Popular, així com en bona part del teixit institucional i social més esporuguit. Les seves tesis s'apropen a la idea del conflicte de civilitzacions suggerit per Huntington. A Espanya, aquestes tesis són defensades explícitament per pocs acadèmics (A. de Miguel o G. Sartori, per exemple), però engloba tanmateix nombrosos comentaristes periodístics i, en privat, un gran nombre de professionals d'alt nivell (jutges, advocats, homes d'empresa, etc.). És una posició que es presenta com a defensora dels valors occidentals de democràcia i pluralisme, però que

22. Un gitano o un jueu assentat durant generacions a Catalunya manté la seva pròpia identitat i conforma part de la diversitat cultural del país; pot estar perfectament integrat i sentir-se 100% català, d'igual manera que gais, melòmans o seguidors del Barça conformen comunitats amb formes d'expressió cultural específiques, totes expressions de la diversitat cultural del país.

en estigmatitzar el multiculturalisme, trenca amb els principis bàsics de la cultura occidental. Per ells, l'única manera eficaç d'integració dels col·lectius de cultura no occidental a casa nostra és l'assimilació rasa i curta als principis i valors occidentals.

En l'altre extrem, es poden trobar els defensors de l'equiparació plena de drets, amb la integració política dels immigrants com a manera de respectar la seva personalitat i potenciar la seva plena integració i acomodació social (De Lucas, 2004). Aquesta concepció insisteix en la realització de polítiques d'immigració basades en el codesenvolupament (que permetin un benefici real tant pels mateixos immigrants, com pel país d'origen, com també pel país d'acollida). Es tracta d'assolir la plena acomodació dels immigrants, amb tots els seus drets i deures, en la vida pública i en la societat civil en condicions d'igualtat.

A mig camí entre aquestes dues posicions, la postura majoritària entre la intel·lectualitat propera a les institucions és d'una certa perplexitat davant la dificultat per trobar un model intercultural digerible. D'una banda, nega el conflicte de civilitzacions però, de l'altra, veu poc eficaces les posicions més interculturalistes. Amb l'objectiu de frenar una pressió popular atemorida pel gran creixement immigratori, les dificultats del mercat laboral (amb la deslocalització industrial com a realitat quotidiana), l'increment de la delinqüència i fenòmens aliens com el terrorisme islàmic, proposa una carta de drets i deures que comporti la integració de la immigració als valors occidentals. Malgrat una predisposició retòrica envers la diversitat cultural, anteposa els drets individuals i col·lectius occidentals respecte als drets culturals de les comunitats immigrants. Finalment, a escala internacional, es proposa un millor control dels fluxos migratoris, cooperació en matèria de seguretat i enfortir l'anomenat *diàleg de civilitzacions*. Seguint aquest consell, el president Zapatero ha proposat a l'Assemblea General de l'ONU treballar pel Diàleg de civilitzacions, per tal d'assegurar el màxim consens possible davant els conflictes.

Divergint una mica d'aquesta línia, intel·lectuals com Manuel Castells proposen avançar cap a un model com el nord-americà, que sota un sis-

tema clar de valors dominants es respecta la riquesa d'expressions culturals aportada per les diferents onades migratòries. Darrere d'aquesta proposta hi ha la idea que si el que es vol és preservar els valors i la cultura europea, cal forçar (de forma subtil o clarament obligada) una real assimilació cultural dels immigrants no europeus en aquells valors considerats bàsics, valorant al mateix temps la diversitat d'expressions compatibles amb els mateixos. A aquesta posició s'hi oposen veus com les de Manel Delgado o Salvador Cardús. Per al primer, *el multiculturalisme és un parany* (Delgado, 2000); per al segon, *el multiculturalisme ha mort, i que així sigui* (Cardús, 2005).

Per entendre tot aquest debat, cal tenir en compte el que Rosa Aparicio planteja en el moment d'estudiar les migracions de les societats postindustrials com l'espanyola: la relativització social de la percepció d'espai físic i, per tant, el sentit de pertinença en aquest espai. Els immigrants incorporen una conducta migratòria de *marxar sense anar-se'n del tot*, ja que mantenen una comunicació fluïda amb el seu país, establint relacions transnacionals (familiars, comercials, culturals, polítiques, etc.) que sobrepassen l'esfera del país d'acollida i la seva sobirania institucional. Plantejar polítiques d'integració en aquestes condicions és difícil, ja que la distància física es relativitza i els contactes (i influències amb el país d'origen) es realimenten amb els contactes virtuals i presencials constants. Des d'una perspectiva d'interacció i diàleg cultural, aquest procés és molt interessant, però des de la perspectiva d'una integració assimiladora clàssica costa d'acceptar.

Una altra preocupació, aquesta específicament catalana, està lligada a la preservació de la identitat i l'idioma. Davant l'ús majoritari del castellà per part dels nous immigrants (i dels referents espanyols que l'acompanyen) es veu la immigració com un cavall de Troia per a la total dissolució de la identitat catalana a l'espanyola.

Aquesta, així com altres preocupacions comunes del debat sobre immigració i diversitat cultural a Europa, xoquen en el cas català amb una tradició d'assimilació per convenciment. La inexistència durant l'època

moderna d'un Estat propi que defensés la identitat, ha obligat a la societat catalana a preservar-la a través de la convicció i la força moral i econòmica. Tanmateix, davant una allau immigratòria tan intensa, diversa i globalitzada (que gràcies a la revolució en les comunicacions pot mantenir unes relacions molt intenses amb els respectius països d'origen) l'eficiència d'aquest mecanisme es posa en dubte.

Davant d'aquest conjunt de reptes, no és estrany que el món acadèmic hagi respost ràpidament a aquestes qüestions amb l'organització de nombrosos debats, seminaris i cursos sobre el tema. Els darrers anys, tan sols la Universitat de Barcelona ha posat en marxa diversos programes de postgrau amb títols eloqüents al tema com interculturalitat, cooperació o gestió cultural internacional.

La filosofia de fons de bona part d'aquests esforços va en la direcció de donar a conèixer la riquesa de la diversitat cultural com a antídoto contra la xenofòbia. Un bon exemple de pràctica en aquesta direcció és l'exposició "Les llengües a Catalunya", presentada a la primavera de 2005, i el treball ja citat del grup de recerca dirigit per Carme Junyent.

Finalment, cal remarcar el llegat conceptual del Fòrum Universal de les Cultures sobre la qüestió de la interculturalitat i els drets culturals. Més enllà del resultat immediat dels diàlegs organitzats durant l'estiu de 2004, ha quedat un pòsit de reflexions més o menys crítiques, contactes amb professionals d'arreu del món i un gruix d'experts locals preocupats per aquests temes.

Les iniciatives de la societat civil

La implicació pionera dels grups de treball especialitzats

Catalunya compta amb un bon nombre de petites fundacions i entitats solidàries sensibles als temes socials i culturals. Algunes d'aquestes, com Càritas Diocesana, actives en la lluita per la inserció social, foren les primeres en detectar la relació entre immigració, marginació social i con-

flictives d'interculturalitat. Altres, amb una llarga experiència de suport a projectes al Tercer Món, com Intermón-Oxman, s'adonen que se'ls obren un nou front d'acció dins de casa. I, més centrat en el diàleg cultural i interreligiós, destaca el Centre Unesco Catalunya.

Finalment, i de forma complementària, cal esmentar la dedicació i energia esmerçada els darrers anys per part de la Fundació Jaume Bofill, la Fundació CIDOB i l'Institut Europeu de la Mediterrània (IEMed) per generar espais de reflexió i fer propostes al voltant del fenomen intercultural i la immigració. La Fundació Bofill, amb l'objectiu d'ajudar a diagnosticar, reflexionar i proposar mesures i actuacions concretes en aquest camp, organitza jornades, dona suport a la realització d'investigacions i publicacions especialitzades, i s'ha compromès en diversos projectes emblemàtics²³. El CIDOB, per la seva banda, s'ha especialitzat en la reflexió sobre dinàmiques interculturals i migracions amb la intenció de forçar una major proximitat entre el debat acadèmic, el món econòmic i professional, i el dels representants institucionals²⁴. Finalment, l'IEMed aporta, des de l'Observatori de les migracions mediterrànies, una visió comparada, europea i mediterrània, a través de l'organització de congressos i jornades, i l'edició de diverses publicacions especialitzades²⁵. Bona part de les polítiques públiques i privades desenvolupades els darrers anys a Catalunya, i del debat ideològic que les legitima, han nascut del treball i reflexió d'aquestes entitats.

23. Vegeu www.fbofill.org. Entre els projectes aplicats promoguts des de la Fundació cal citar Entrecultures, programa de suport a l'educació intercultural que ha ajudat a elaborar un gran nombre de recursos (www.entrecultures.org), o el programa de Televisió de Catalunya *Un sol món*, analitzat més endavant.

24. Vegeu www.cidob.es/catalan/programas/programas.cfm

25. Vegeu www.iemed.org/tematica/cmigracions.php. Entre les diverses activitats impulsades sobresurt l'organització del congrés mundial sobre Moviments humans i immigració, realitzat en el context del Fòrum 2004.

© Jordi Hernández Gash

L'aparició d'iniciatives i teixit associatiu de base

Existeix un notable teixit associatiu format per persones tant del país com d'origen estranger interessades en promoure la vivència de la diversitat cultural. Una de les activitats més visibles d'aquests grups són les festes de la diversitat cultural. Festes en les quals la involucració d'artistes locals i forans és molt important. Les activitats més habituals són la música, l'artesanía i la gastronomia. Aquest tipus d'iniciatives són ben vistes pels poders públics locals, que acostumen a subvencionar-les o a sufragar les despeses d'instal·lació (llum, tendals...).

Al costat d'aquestes activitats festives, algunes associacions i fundacions han desenvolupat campanyes de sensibilització i de lluita contra el racisme i la xenofòbia. Si en un primer moment semblava que n'hi havia prou mostrant un enxaneta de raça negra, moltes entitats han assumit mesures més proactives per propiciar una veritable interculturalitat. També els sindicats majoritaris estan treballant de forma compromesa per eradicar actituds discriminatòries en el món del treball i promoure una cultura de tolerància i interculturalitat.

Pel que fa a les entitats representatives de les diverses comunitats presents al país, cal destacar l'enorme esforç d'institucionalització realitzat els darrers deu anys. La comunitat cultural tradicionalment més organitzada, fruit del seu fort arrelament i dimensió demogràfica, és la gitana. Compta amb un elevat nombre d'associacions i entitats²⁶, alguns mitjans de comunicació propis i amb representació política

26. Per citar tan sols les entitats representades al Consell Municipal del Poble Gitano de Barcelona: Associació Cultural Gitana La Cera, Associació Gitana de Bon Pastor, Asociación Gitana de Mujeres de Drom Kotar Mestipen, Centre Cultural Gitano d'Hostafrancs, Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya, Fundació Pere Closa, Grupo Cultural Gitano de Porta, Instituto Romanó de Servicios Sociales y Culturales, Unión Gitana de Gràcia i la Unión Romaní.

parlamentària²⁷. Un altre cas de representació parlamentària és la del diputat del PSC nascut a Tànger, Mohamed Chaïb Akhdim, president de l'associació sociocultural IBN Batuta (1994-2003) per a la integració d'immigrants.

La resta de comunitats disposen d'estructures associatives més febles dedicades preferentment a donar ajuda als nouvinguts, potenciar l'idioma i les respectives tradicions culturals entre els més joves, i donar a conèixer i defensar davant les administracions els interessos dels seus associats²⁸.

Els programes i la tasca de suport de les obres socials i fundacions de les caixes d'estalvi

Juntament amb aquestes iniciatives cal destacar, per la seva notorietat social i econòmica, els recursos esmerçats els darrers anys en aquest camp per part de les fundacions i obres socials de les caixes d'estalvi catalanes. Seguint el mandat legal de destinar una part dels beneficis a obra social i cultural, les caixes s'han llençat a dissenyar programes de suport a la integració social i cultural de la nova població immigrant (d'altra banda, clientela cada cop més important de les seves oficines com a emissora de remeses als seus països d'origen). Programes socials, ajuts econòmics i tallers de formació acadèmica i laboral són algunes de les iniciatives posades en marxa. La Fundació Caixa Sabadell, per exemple, patrocina el programa *Tot un món* de Televisió de Catalunya, i convoca el *Programa per a la integració de joves immigrants* (www.fcaixasabadell.org). La Fundació Un

27. El president de la Unió Romani, Juan de Dios Ramírez Heredia, fou diputat al Parlament espanyol, posteriorment eurodiputat, i actualment és el Comissionat Internacional pels Drets del Poble Gitano.

28. Vegeu en el quadre 13 les entitats representades en el Consell Municipal d'Immigració del municipi de Barcelona per tenir una idea de la seva diversitat.

Sol Món, de Caixa de Catalunya, disposa d'un programa de beques orientat a la formació i inserció laboral d'adolescents i joves en risc d'exclusió social, entre els que hi ha molts immigrants. Programes semblants d'ajut financer i d'assessorament sociolaboral o de formació es poden trobar també en els programes socials de la major part de caixes.

La política governamental sobre interculturalitat

Existeix un model català de política cultural intercultural?

Malgrat que probablement no sigui correcte parlar d'un model francès, britànic, holandès o nord-americà tipificat per afrontar el fenomen de la interculturalitat, encara menys és pot parlar de l'existència d'un model català desenvolupat, explícit i clar. D'entrada, el fenomen de la immigració extracomunitària és molt recent a casa nostra i hi ha hagut poc temps per desenvolupar unes polítiques precises i una praxis real que ajudin a definir el model.

D'altra banda, tal com assenyalen Caïs i Garcia Jorba, de moment el discurs polític general sobre la integració social i cultural de la immigració a Catalunya està conformat per un conjunt de manifestacions programàtiques d'intenció, assentades en una correcció política i un plantejament teòric encomiable, però sense gaire desenvolupament real i efectiu. Això es deu en part a la fonamentació argumental de la política catalana d'integració. Aquesta, desenvolupada en tres plans d'actuació successius²⁹ a partir de l'any 1992 quan es posa en marxa la Comissió interdepartamental per al seguiment i la coordinació de les actuacions en matèria d'immigració, ha optat per tractar l'immigrant com un resident més, amb els seus drets i deures. És a dir, no ha volgut disposar de pro-

29. Dos durant el Govern de CiU, conservador catalanista, 1993-2000 i 2001-2004, i un durant l'actual coalició catalanista i d'esquerres 2005-2008.

grames amb pressupostos específics, sinó incrementar els recursos dels programes generals sobre la base de les noves necessitats.

Com a conseqüència d'aquest plantejament, manquen els elements de contrast (estratègies, programes i pressupostos amb relació a la situació de partida i els resultats obtinguts) que permetin avaluar l'esforç realitzat i comparar un possible model català amb els d'altres països occidentals.

Per entendre la via catalana d'integració de la immigració cal tenir en compte el context i l'experiència prèvia. La identitat política i social catalana s'ha construït al llarg del segle XX sobre la seva llengua i cultura, tant en la clandestinitat durant els llargs períodes de repressió ideològica i cultural, com per part dels successius governs autònoms democràtics. El segle passat es va caracteritzar, així mateix, per un enorme flux immigratori procedent d'altres parts d'Espanya que permeté gairebé doblar la població en vint-i-cinc anys. La necessitat d'incorporar a la vida social aquesta immigració, sense el recurs d'un Estat-nació propi, obligà a desenvolupar un discurs d'assimilació cultural respectuosa i voluntària; discurs assumit avui per bona part de la població i la classe política catalana (el catalanisme polític, en els seus diferents graus, té una representació parlamentària de gairebé el 90% de l'electorat català). Així doncs, no és estrany que Catalunya hagi basat el seu model immigratori en el foment de la integració social i cultural dels nousvinguts sobre la base del respecte a la identitat de l'altre, però també en la base d'afavorir la seva voluntat d'integració cultural i lingüística a mig termini.

Davant la darrera gran onada immigratòria, aquest cop de població estrangera amb uns valors i una cultura clarament diferenciada entre si i respecte de la catalana, el model de referència escollit ha estat gairebé el mateix de la immigració interior espanyola dels anys cinquanta, seixanta i setanta. Es tracta, per tant, de generar processos de diàleg intercultural i de pedagogia envers els nousvinguts pel que fa a la cultura i realitat del país; i, al mateix temps, oferir-los els mateixos serveis bàsics que a la resta de la població (educació, sanitat o benestar social) per

aproximar-los al model i als valors de ciutadania del nou país d'acollida. Cal tenir en compte que, malgrat que la major part de competències sobre immigració i control de fronteres corresponguin a l'Administració central de l'Estat, els drets i serveis socials bàsics corresponen a l'Administració catalana i als ajuntaments.

Un model d'aquestes característiques exigeix molta pedagogia per tal d'intentar evitar els conflictes o tensions i generar confiança, ja que l'èxit d'aquest només és possible si es generen les dosis de consens i compromís imprescindibles per avançar en una integració progressiva. Incorporació que implica assimilar els valors fonamentals de la societat d'acollida, però que accepta la hibridació cultural en aquells aspectes menys fonamentals per a la pervivència d'una identitat catalana específica (música, gastronomia o festa).

Un exemple d'aquesta política es pot trobar en la Mesa per la Diversitat en l'Audiovisual que reuneix periòdicament el Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) amb l'objectiu de compartir opinions i iniciatives sobre com promoure la diversitat i el respecte al multiculturalisme als mitjans audiovisuals. Així, a l'emparedat del Fòrum 2004 es van elaborar unes recomanacions sobre el tractament informatiu de la immigració³⁰, o s'ha creat conjuntament amb la televisió pública catalana (TVC) un fons de materials de referència sobre diàleg intercultural i diversitat. En aquesta línia val la pena destacar els nombrosos programes de TVC que toquen directament el tema (*Tot un món*, *Karakia* o *Tenim la paraula*), els documentals que tracten sovint la qüestió (*30 minuts*) o els personatges positius d'immigrants en serials de televisió com *El cor de la ciutat*, o en la programació infantil. Amb aquests programes es pretén crear un estat d'opinió favorable a la immigració.

Tanmateix, com remarquen Caïs i Garcia Jorba, és sorprenent que un model d'incorporació de la immigració a través de la integració cultu-

30. Vegeu www.audiovisualcat.net/forumbcn2004/cat/presentacio.htm

ral pràcticament no disposi de polítiques culturals específiques i explícites. Ni el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, ni l'Institut de Cultura de Barcelona disposen, més enllà d'algun projecte puntual implementat a l'empareda d'un festival o programa ja existent, d'un pla d'integració cultural que no sigui la política de normalització lingüística. La política immigratòria està en mans, fonamentalment, dels departaments d'educació, de benestar social o de treball, però no forma part –com a mínim explícitament– de la política cultural convencional. Per això, quan intentem analitzar les polítiques i l'acció cultural governamental amb relació a la immigració, ens trobem davant la sorpresa de la gairebé inexistència de programes i accions específiques que facilitin el procés integrador més enllà del discurs ben intencionat. Això no vol dir que el tema no preocupi als actuals responsables culturals, tal com s'ha vist amb l'exemple de la Mesa per la diversitat animada pel CAC, o com es presenta més endavant en l'acció diària de molts equipaments culturals.

Tanmateix, dues raons entrelaçades podrien estar darrere d'aquesta omisió. La primera, de nou de la mà de Caïs i Garcia Jorba, seria que “es crea un model català d'integració a partir d'un discurs polític-acadèmic basat en un *equilibri impossible* entre el respecte a la diversitat cultural i el sentiment de pertinença a una sola comunitat, definida a partir de la llengua i la cultura catalanes”. Un model així no permet anar més enllà del discurs programàtic i desenvolupar polítiques eficaces i contrastables d'intervenció. Tanmateix, tal com remarca Fornés, des de les polítiques culturals es pot fer una acció proactiva d'integració que no impliqui la simple assimilació a través del foment del mestissatge, ja que aquest “comporta un valor afegit que enriqueix la cultura autòctona amb les aportacions de les cultures nouvingudes”³¹.

31. Fornés, J. (2001), p. 7. En aquest mateix article, l'autor explica de primera mà l'experiència d'integració a la festa major gràcies de la comunitat gitana del barri, mostra exemplar de política cultural a favor de la interculturalitat.

Una segona raó de la manca d'un més gran compromís governamental en aquest àmbit consistiria en acceptar el segrest de la política cultural (i els seus recursos) per part dels agents culturals tradicionals; projectes i equipaments que en la defensa del seu legítim interès per assolir un finançament suficient es converteixen en grups de pressió no interessats en modificar l'estatu quo imperant, o que el volen modificar al seu favor (com es pot veure en el debat sobre el futur Consell de la cultura i les arts). Aquest comportament es veuria complementat per l'escàs interès del Govern i els ajuntaments per obrir els criteris de selecció i lliurament d'ajuts amb criteris aliens a la lògica político-cultural establerta (per exemple, substituint el concepte de qualitat o d'excel·lència acceptat pel sistema cultural dominant, per altres criteris que afavoreixin l'expressió i la interacció multicultural, o les propostes procedents d'entitats o professionals lligats a la immigració). Així doncs, malgrat l'augment de les demandes de subvenció per part de creadors o professionals estrangers –fonamentalment llatinoamericans– gairebé no ha canviat la distribució dels recursos per no adequar-se aquestes sol·licituds als criteris dominants, definits a partir d'una realitat històrica, uns models estèticoculturals i unes pressions del món professional alienes al recent fenomen migratori. Això vol dir que les institucions culturals consolidades, així com molts artistes del país, en les seves demandes de suport institucional no proposin i assoleixin finançament per projectes compromesos amb el diàleg intercultural.

Cal tenir en compte que tot just l'any 2005, apareix per primer cop en la convocatòria d'ajuts del Departament de Cultura una referència explícita de suport a iniciatives de creació o pensament contemporani centrades en la interculturalitat. Es tracta dels fons rotatoris (la temàtica dels quals pot canviar cada any) destinat aquest cop a donar suport "a projectes al voltant de la diversitat cultural per tal d'afavorir un diàleg intercultural imprescindible per a la convivència i per incentivar el desenvolupament de noves expressions creatives de les cultures que conviuen a Catalunya"³².

32. Vegeu <http://cultura.gencat.net/subvencions/index.htm#sub2>.

La política de “normalització” lingüística

La gran política específicament cultural amb programes i pressupostos clars i una clara intencionalitat d'integració de la immigració és l'anomenada política de normalització lingüística. Iniciada ja pel primer Govern autònom català a inicis de la dècada dels vuitanta, pretenia facilitar l'aprenentatge de la llengua catalana tant als catalanoparlants exclosos per la dictadura d'un ensenyament acadèmic, com a la immigració castellanoparlant. Es tractava, per tant, de normalitzar l'ús social de l'idioma prohibit durant el franquisme i facilitar la integració de les grans onades immigratòries de les dues dècades anteriors. Donat que a partir de finals dels anys setanta el català entra en el currículum educatiu reglat obligatori, la política de normalització se centra en l'ensenyament d'adults, en l'àmbit de l'Administració, i en la retolació de l'espai i els serveis oberts al públic.

Amb l'arribada de la nova immigració, des del Consorci de Normalització Lingüística s'ha incrementat l'oferta de cursos existents, entenent que l'aprenentatge de l'idioma és una forma més d'entendre i integrar-se en la cultura catalana. A més, per la diversitat d'origens dels assistents, esdevé un interessant espai de diàleg intercultural. El nombre d'alumnes del Consorci al conjunt de Catalunya ha passat de 36.180 el curs 2000-2001 a 53.717 el curs 2003-2004, un increment del 48%. Els alumnes llatinoamericans van representar aquest darrer curs el 30% del total d'alumnes, seguits del catalans (23%), espanyols (19%), europeus (5%) i nord-africans (4%)³³.

Tanmateix, malgrat l'increment del nombre de matrícules, la major part d'immigrants no s'apunten als cursos o els abandonen al cap de poc, urgits per altres necessitats més importants. A Catalunya, mentre el domini del castellà és no només necessari sinó suficient per integrar-se

33. Vegeu www.cpnl.org/viure/actualitat/2004/040621.htm

laboralment i social, el català roman per a una segona etapa de total integració a la cultura i als llocs de responsabilitat professional.

Així doncs, d'una banda la paraula "normalitzar" genera certs malentesos entre el col·lectiu més conscienciat, que no entén l'origen històric del terme, i no vol ser normalitzat. De l'altra, els catalans se senten decebuts quan observen que la majoria d'immigrants no aprenen el català i utilitzen el castellà com a llengua vehicular.

L'acció dels equipaments culturals de proximitat

Bona part de les accions governamentals en l'àmbit de la interculturalitat neixen de la reacció dels professionals que gestionen els programes dels equipaments culturals de barri. Centres cívics, cases de cultura, casals de joves o biblioteques han adaptat aquests darrers anys algunes de les seves accions i estratègies a la nova realitat de la immigració i la corresponent diversitat cultural. Malgrat que no existeixi encara cap estratègia definida a nivell general, professionals i responsables polítics són conscients que cal anar adaptant la programació per tal de facilitar la integració dels nous veïns a la vida de la ciutat i el país. En el cas barceloní, la novetat de l'actual realitat multicultural duu al fet que s'estigui encara en una fase d'assaig-error, en què de forma poc estructurada i dirigida es succeeixen estratègies, projectes i accions per part de les diferents administracions i institucions implicades. El propòsit explicitat pels seus responsables és aprendre de l'experiència per tal d'implementar les accions d'èxit en els programes de futur.

Un bon exemple de la descentralització del procés de decisió es pot trobar en la gestió dels espais pels músics de carrer. Davant la presència creixent de músics estrangers que toquen en els espais públics de carrers, places i metro, alguns conflictes entre ells i la pressió dels veïns, que es queixen del soroll, l'Ajuntament de Barcelona es plantejà regular la situació. S'encarregà al Centre Cívic Sant Agustí gestionar el projecte "Música al carrer a Ciutat Vella". Uns 170 músics, un 70% residents estrangers, legals

© Sara M. Aixàs

o no, s'apunten al programa que distribueix setmanalment els horaris i els 20 punts turístics assignats del casc antic. Segons un informe intern, el col·lectiu amb més dificultats per ajustar-se a la normativa és el búlgar, ja sigui per falta de comprensió de l'idioma o per la seva condició més itinerant. Búlgars i romanesos representen el 20%, russos i ucraïnesos un altre 20%, i argentins, uruguaians i bolivians un 15%. Un 60% dels músics són assidus al programa i un 23% formen part també del projecte metro.

Un altre cas ben interessant és el del Centre Cívic Besòs. Situat en un barri tradicional d'immigració andalusa i extremeña, ha anat acumulant els darrers anys nous immigrants estrangers. Com a resposta a les noves necessitats de la immigració, el centre d'informació juvenil s'ha reconvertit per iniciativa dels mateixos professionals en espai d'acollida dels nouvinguts³⁴. Cada dilluns s'organitza una xerrada per ajudar-los a què es situïn en el context laboral, legal, social i cultural de la ciutat. Immigrants d'altres barris hi assisteixen gràcies a la recomanació d'amics, veïns i professionals dels serveis socials. D'altra banda, s'intenta integrar-los als tallers i activitats culturals del centre, per tal que es relacionin amb altres veïns. En aquest context, s'organitzà el maig de 2005 un dens programa de 10 dies de durada sobre el Pakistan i la seva cultura, la comunitat estrangera més nombrosa al barri, amb estreta col·laboració amb alguns dels seus líders. El programa format per una fira gastronòmica, una exposició fotogràfica, un taller d'estels i pintura facial per recrear una festa tradicional, danses, concerts, lectura de poesies, contes i llegendes tradicionals, la projecció d'una pel·lícula o la desfilada de moda tradicional i moderna permeté la valoració pública d'una cultura, i la interacció entre el veïnat. Ara bé, aquest és un procés no exempt de conflictes. A

34. Els responsables dels centres d'informació juvenil són conscients que al Besòs s'està actuant fora del marc formal d'actuació però, conscients de la gran necessitat en aquest àmbit, permeten que aquest recurs es destini a la pràctica a una activitat diferent de la que té definida.

alguns veïns els costa acceptar el gir demogràfic del barri i, en conseqüència, les noves activitats del Centre Cívic (conegut per una llarga trajectòria en flamenc); d'altra banda, les noves comunitats no sempre entenen els límits d'un equipament municipal (el procés d'apropiació ha tingut tant d'èxit que ara hi volien organitzar la festa final del Ramadà).

A Ciutat Vella, el districte amb major presència estrangera, centres cívics com el de Drassanes, Pati Llimona o Sant Agustí veuen com els usuaris dels seus serveis s'han transformat en pocs anys. En cada cas, en funció de les nacionalitats de la zona, però també de la derivació des de les escoles, associacions especialitzades o els serveis socials, adapten les activitats i intenten fer una política d'integració de joves i grans d'orígens i comunitats diferents. Per exemple, el Casal d'infants del Centre Cívic de Sant Agustí ha vist com del 2001 al 2004 la proporció d'usuaris estrangers dels seus tallers ha passat del 18% al 32%, distribuïts equitativament entre fills de ciutadans comunitaris i extracomunitaris. La distribució per nacionalitats canvia radicalment en funció de l'edat. Mentre els infants són força representatius de les nacionalitats presents al barri, els adolescents són majoritàriament marroquins i equatorians³⁵.

Quadre 11. Nacionalitat dels infants i adolescents extracomunitaris als tallers del Casal d'infants del Centre Cívic Sant Agustí, 2004

	Infants	Adolescents
Marroc	27%	68%
Pakistan	3%	8%
Amèrica del Sud	32%	23%
Altres	39%	1%

Font: Informació facilitada pel Casal d'infants. Centre Cívic Sant Agustí. Elaboració pròpia.

35. Alguns d'ells arriben vehiculats per entitats socials. A canvi d'ajudar en els tallers tenen accés gratuït a internet.

Tanmateix, no totes les comunitats estrangeres utilitzen aquests serveis. És molt estrany que hi participi per exemple un xinès, ja que no es relaciona amb les altres comunitats i es mou únicament en les xarxes i associacions de la seva comunitat.

Un altre cas interessant és el de les biblioteques de barri, l'equipament cultural més estès territorialment i ben equipat de la ciutat. L'enorme creixement general del nombre de carnets de lector i de préstecs realitzats els darrers deu anys no és tanmateix homogeni per nacionalitats. Mentre que un de cada quatre residents de nacionalitat espanyola disposa de carnet de biblioteca, aquesta xifra es duplica en el cas dels pakistanesos o s'incrementa en un 70% entre els argentins. Cal tenir en compte, això no obstant, que l'ús de la biblioteca difereix en funció dels recursos disponibles (documentació en els diferents idiomes) i dels hàbits culturals i situació econòmica dels diversos grups socials que conforma cada comunitat. Així, els immigrants pakistanesos i hindús s'adrecen a la biblioteca per llegir diaris i revistes en urdú i indi, o per connectar-se gratuïtament a internet, però en canvi tenen un molt baix ús del préstec. Al seu costat, argentins i xilens, i en menor mesura italians, mexicans, brasilers i alemanys utilitzen per sobre dels espanyols el servei de préstec.

A l'altre extrem i amb un ús mínim dels diversos serveis bibliotecaris trobem la immigració filipina, dominicana o xinesa, seguits pels romanesos, els britànics (sorprendentment), els ciutadans dels països andins més pobres (Equador, Bolívia, Perú i Colòmbia) i els marroquins. En general, i no per casualitat, són les comunitats amb un menor nivell educatiu (vegeu el quadre 7), o procedents d'entorns rurals sense equipament bibliotecari ni hàbits lectors les que menys usen els serveis bibliotecaris. No sembla que l'idioma (i, per tant, la major o menor disponibilitat de material documental en les respectives llengües) sigui l'element fonamental, sinó els factors socioculturals. Cal dir, tanmateix, que l'esforç realitzat els darrers anys per adequar el fons disponible a la nova realitat de cada barri és més present a les zones d'alta presència migratòria, com el

cas de la biblioteca de Sant Pau al Raval, que en altres barris on aquest fenomen és més difús. En aquest sentit, la necessitat de disposar de publicacions en les diverses llengües obliga els bibliotecaris a nodrir-se fora dels circuits convencionals i mirar d'assessorar-se amb mediadors culturals o entitats d'immigrants sobre la qualitat i idoneïtat del material.

Quadre 12. Carnets de lector i nombre de préstec bibliotecari a la ciutat de Barcelona per habitant i nacionalitat, 1er trimestre 2005

	Residents	Carnets	Préstecs	Carnets/Res.	Préstecs/Res
Equador	31.828	3.481	3.233	10,9%	10,2%
Perú	15.037	2.389	2.737	15,9%	18,2%
Marroc	14.508	2.349	1.900	16,2%	13,1%
Colòmbia	13.935	2.242	2.314	16,1%	16,6%
Argentina	12.439	5.588	8.815	44,9%	70,9%
Pakistan	11.997	6.142	1.114	51,2%	9,3%
Itàlia	11.678	2.842	4.162	24,3%	35,6%
Xina	9.524	509	469	5,3%	4,9%
Bolívia	8.314	918	1.192	11,0%	14,3%
França	7.706	2.049	3.262	26,6%	42,3%
Rep. Dominicana	7.218	308	182	4,3%	2,5%
Filipines	6.470	180	167	2,8%	2,6%
Xile	5.307	1.684	2.692	31,7%	50,7%
Mèxic	5.228	1.322	1.856	25,3%	35,5%
Alemanya	4.762	1.396	1.443	29,3%	30,3%
Brasil	4.688	1.395	1.577	29,8%	33,6%
Regne Unit	4.056	401	566	9,9%	14,0%
Romania	4.049	361	595	8,9%	14,7%
Altres nacionalitats	52.198	13.608	14.135	26,1%	27,1%
Epanyols	1.350.853	343.023	295.609	25,4%	21,9%

Font: Informació facilitada pel Consorci de Biblioteques de Barcelona. Elaboració pròpia.

Tanmateix, per part de molts immigrants el recurs estrella d'una biblioteca el constitueix l'accés gratuït a internet, fet que ha obligat a instaurar mesures de distribució del temps o excloure en alguns casos la missatge-ria per centrar l'ús en la recerca d'informació. Un altre fenomen que pot fer augmentar molt en el futur el nombre d'usuaris amb carnet del

Biblioteques de Barcelona
D. Sant Pau - Santa Creu

آؤوچو کھانی آؤؤنو

HORA DEL CONTE EN URDU I CATALÀ
Presentació dels nous llibres de contes en urdu

صاف پاءؤلا چورکی میں پچوں کیلئے اردو کھانی کابا کاتوا افتتاح

کھان کھانی - جینا کھوت
En català: Geni Claret

نن! جابین چر

اردو کھانی - قدیر کھان
En urdu: Qadeer Khan

شکل 21 فروری 2006 صوم 6 بجے
Dia 21 de febrer de 2006
Hora: a les 6 de la tarda

Organitzo:
BIBLIOTECA SANT PAU - SANTA CREU

Amb la col·laboració de:
MORNATI INDEPENDENT
EL MIRADOR
DELS IMMIGRANTS

© Jordi Hernández Gash

Consorci de Biblioteques de Barcelona és la consideració d'aquest com a prova de residència per a aquells immigrants en procés de regulació durant la primavera del 2005.

Altres iniciatives o accions d'iniciativa governamental per al diàleg intercultural

Els darrers anys, diversos ajuntaments catalans han desenvolupat mecanismes de participació ciutadana per tal de respondre a diversos reptes. Un dels aspectes més destacats fa referència, justament, a la qüestió de la convivència, el diàleg i la integració cultural de les diverses comunitats presents en cada localitat. A la ciutat de Barcelona, per exemple, dels nou consells municipals existents, tres volen respondre al foment del diàleg intercultural: el Consell Municipal d'Immigració de Barcelona, el Consell Municipal de Cooperació Internacional pel Desenvolupament, i el Consell Municipal del Poble Gitano de Barcelona. Una ràpida ullada als components del primer d'aquests consells dóna una idea de la diversitat de comunitats presents a la ciutat.

Més enllà d'aquesta resposta institucional, la forma més evident i generalitzada de promoure la interculturalitat per part d'entitats i administracions públiques és l'organització de festivals i mostres de presentació de música, tradicions i gastronomia de les diverses cultures del món. Aquestes activitats, avui molt de moda, són vistes com una oportunitat per donar a conèixer la riquesa d'expressions i potenciar l'encontre entre veïns d'orígens diversos. Tanmateix, aquest segon objectiu no sempre s'aconsegueix, ja que, per exemple, la major part del públic d'un festival de cinema asiàtic no està format per immigrants d'aquests països sinó per afeccionats locals del setè art; els immigrants hindús o pakistanesos van directament al videoclub de pel·lícules de Bollywood del barri regentat per un compatriota, i només ocasionalment poden omplir un estadi quan una estrella del seu món aterra a Barcelona. D'altra banda, amb l'organització de festivals, mostres gastronòmiques o altres expressions de les diverses

Quadre 13. Entitats membres del Consell Municipal d'Immigració de Barcelona, 2005

As. Amistad de las Mujeres Filipinas
As. Catalunya-Líban
As. Cultural Rhombe
As. Cultural IBN-BATUTA
As. Cultural Riebapua-Comunidad Bubi en Cataluña
As. Cultural Social y Arte Culinario de Honduras
As. de Ecuatorianos en Cataluña
As. d'Estudiants i Joves de Guinea Equatorial (AEJGE)
As. de la Comunidad Dominicana en Cataluña
As. de Mujeres E'WAISO IPOLA (Mujeres Bubis)
As. de Nubios de Cataluña
As. de Residents Xinesos a Catalunya
As. de Trabajadores Imm. Marroquis (ATIME)
As. de Treballadors Pakistanesos
As. d'Immigrants Saharauís a Catalunya
As. Intercambio Cultural Chino-España
As. Intercultural Latinoamericana Dosmundosmil
As. Mei al Hanan
As. Residentes Senegaleses en Catalunya
As. Romanesa de Catalunya (ASOCROM)
As. Suport a les organitzacions populars xilenes (ASOPXI)
As. Wafae
Casal Argentí a Barcelona
Centro Boliviano Catalán
Centro Peruano de Barcelona
Centro Tuluyan San Benito
Colectivo Tripartito (Angola-Congo-R.D. Congo)
Departament d'Immigració. CCOO Barcelonès
Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona
Federació de Col·lectius Immigrants a Catalunya (FCIC)
Red Solidaria argentina en Barcelona
Unió General de Treballadors (UGT)

Entitats que formen part com a observadors:

As. Catalana Ecuatoriana para la integración (ACEIB)
Consell Islàmic Cultural de Catalunya

Font: <http://www.bcn.es>

comunitats presents als nostres barris existeix el perill de festivalitzar la diferència en base a potenciar només el seu exotisme. La millor forma d'evitar-ho és no estigmatitzant la diferència i evitant inneces-

sàries “etnificacions” en la presentació dels agents que intervenen com a actuants en la festa. La “folklorització” dels grups no autòctons en un escenari pot aconseguir l’efecte pervers d’estigmatització per exotització i etnocentrisme. Al mateix temps, l’excessiva compartimentació per sectors de població en l’oferta d’activitats no afavoreix la interculturalitat, sinó que separa i dificulta el diàleg entre cultures, tant pel que fa a franges d’edat com a ètnies, cultes i altres opcions personals (Fornés, 2001). No obstant això, la millor forma d’evitar aquest risc i d’afavorir una veritable interacció cultural és sent-ne conscients, i aplicar-ho en el dia de la programació dels diversos equipaments i activitats culturals de la ciutat.

Ara bé, més enllà del foment de la interculturalitat, darrere la programació de les expressions culturals de les noves comunitats immigrades, hi pot haver un altre objectiu gens menyspreable: l’obertura de la ciuta-

dania envers les cultures del món, fet que pot ajudar a generar interès, coneixements i vincles que ens preparin per interactuar de forma més eficaç davant el procés de globalització. En aquest sentit, val la pena destacar el treball que realitza Casa Àsia, una iniciativa conjunta dels governs espanyol, català i barceloní, per donar a conèixer la cultura i enfortir els vincles econòmics i socials amb el continent asiàtic. I, en menor mesura, a causa dels menors recursos i disponibilitat d'espai, l'Institut Català de Cooperació Iberoamericana–Casa d'Amèrica, que pretén ser una porta oberta a Barcelona de la cultura llatinoamericana.

Així mateix, des d'una òptica més sectorial, cal destacar el compromís envers la interculturalitat d'alguns dels grans equipaments culturals públics situats en un barri de forta pressió migratòria com és el Raval. El CCCB, per posar l'exemple més visible, ha programat diverses exposicions que dialoguen amb la interculturalitat que l'envolta, com *Occident vist des d'Orient*, centrada en la visió que l'Orient islàmic ha tingut i té del món i la cultural Occidental. Aquesta i altres exposicions no són fets aïllats, sinó que s'inscriuen en un compromís i diàleg amb l'entorn més permanent, com ho demostra moltes altres activitats o el programa *El CCCB i el Raval*, amb projectes com *Moving culture* o *Geografies literàries del Raval*³⁶. Cal dir que aquesta implicació s'amplia a bona part de la resta d'equipaments culturals del barri que col·laboren a través de la Fundació Tot Raval en l'organització d'iniciatives com el Festival de cultura del Raval.

Finalment, cal citar el nou Museu d'Història de la Immigració de Catalunya, situat a Sant Adrià del Besòs. Aquest és un museu centrat fonamentalment en la migració interna espanyola dels anys cinquanta als anys setanta³⁷. Malgrat l'enfocament històric, el context local i origen del projecte sorprenen que un museu acabat d'inaugurar solament

36. Vegeu www.cccb.es/cat/raval/index.htm.

37. Vegeu els seus antecedents i objectiu a la web del museu: www.mhic.net.

destini un 15% de la superfície útil expositiva permanent, uns pocs testimonis visuals o monogràfics, i cap de les exposicions temporals realitzades fins ara per presentar els nous processos migratoris i les noves identitats de finals del segle XX i inicis del segle XXI. És, sens dubte, una oportunitat que es vol anar esmenant per part dels responsables del museu, però que potser explica les dificultats d'acceptació de la nova realitat migratòria per part de la vella immigració i els seus representants.

Interacció amb les polítiques socials i educatives restants

Finalment, cal tenir en compte que bona part de l'acció governamental en l'àmbit de la diversitat cultural té el seu origen en altres polítiques d'acció personal. L'escola, la sanitat o els serveis socials s'han vist abocats a donar resposta urgent a la realitat de la immigració, sigui legal o il·legal. En la recerca d'estratègies, la cultura entesa com a element de mediació, capacitat per entendre l'altre o instrument de relació ha estat fonamental.

Tal com s'ha vist, l'escola és un gran instrument per a la interculturalitat i per ajudar a integrar les famílies al nou entorn cultural a través dels infants. No obstant això, en determinades escoles públiques situades en barris d'alta densitat migratòria, la situació no és fàcil i manquen recursos per fer-hi front. Els serveis socials i sanitaris necessiten, així mateix, de la mediació cultural per prestar els seus serveis entre comunitats amb uns comportaments socials força diferents als del país. Finalment, polítiques en principi alienes com la urbanística poden arribar a tenir un important impacte en la integració cultural. La segregació o no d'espais, la ubicació dels llocs de pregària o l'augment del preu del sòl repercuteixen en el desenvolupament d'un model sostenible d'interculturalitat. La coordinació de totes aquestes polítiques i el diàleg amb els responsables culturals és una assignatura pendent que demana una resposta urgent.

Conclusions

Si alguna cosa caracteritza la situació actual de la diversitat cultural a la metròpoli barcelonina és el canvi radical viscut en molt pocs anys. Des de l'any 1998, el volum i diversitat d'orígens de la immigració creix exponencialment. Malgrat la llarga experiència d'assimilació immigratòria i d'intercanvi cultural d'un centre manufacturer com el barceloní des del segle XIX, la intensitat i origen multiètnic de l'actual flux representa un repte considerable.

Com es constata en altres ciutats d'Europa, la problemàtica lligada a la vivència de la multiculturalitat i al procés d'assimilació de la immigració és complexa i de vegades conflictiva. La recerca d'un model d'interculturalitat i de convivència respectuosa entre la cultura del país i la dels nous immigrants no ha trobat de moment respostes suficientment eficients. La intervenció governamental ha estat fins ara tímida i poc coordinada. L'Administració local, així com els diversos serveis en contacte directe amb la immigració, han tendit a resoldre sobre la marxa les qüestions més urgents, més sobre la base de la bona voluntat i imaginació dels seus professionals (mestres, assistents socials, personal mèdic, gestors culturals...) que sobre un model d'intervenció explícit definit per les autoritats. Diverses raons poden explicar aquesta passivitat aparent. D'entrada, aquest és un país molt descentralitzat amb poca cultura de la coordinació. Mentre el control del flux migratori i el sistema impositiu depèn del Govern espanyol, els governs autonòmics són responsables de les polítiques sectorials (educació, sanitat, cultura), i els ajuntaments dels serveis i equipaments de proximitat.

En segon lloc, Catalunya va viure durant el tercer quart del segle XX una gran onada immigratòria que provenia del sud i l'oest d'Espanya que la va dur a doblar la població. La integració d'aquesta immigració (d'origen rural i expressió lingüística castellana però amb un substrat cultural força proper) es fa sobre la base d'un règim legal d'igualtat de drets (són ciutadans del mateix Estat, on l'idioma oficial és l'espanyol) i amb possi-

bilitats reals d'ascensió social i econòmica. Aquesta experiència, de convivència força reeixida d'integració voluntarista, condiona la forma d'encarar la nova immigració, ja que al mateix temps és extremadament respectuosa i correcta políticament envers la identitat del nouvingut. No és estrany, per tant, que el model explícit i retòric d'encarar la integració es basi en la universalització dels drets i deures, com un ciutadà més, quasi sense polítiques explícites (amb pressupostos i accions concretes) que forcin un major grau d'assimilació. De moment, aquest model ha aconseguit evitar conflictes de convivència greus, però no està clar si facilitarà un grau d'integració suficient i un pòsit de valors comuns que eviti la segregació social a mig termini, especialment si el flux migratori continua al ritme actual i no es pot garantir accés social a les següents generacions.

La realitat multicultural barcelonina engloba situacions ben diverses. D'entrada, cal distingir el gruix d'immigrants econòmics provinents de països amb situacions difícils, d'aquells estudiants i joves professionals provinents d'arreu d'Europa i d'Amèrica que trien Barcelona per la seva fama com a metròpoli cultural i cosmopolita. Els primers conformen nuclis familiars i comunitaris força tancats, i omplen les aules de nens i adolescents amb greus problemes d'integració. Tanmateix, el major grau d'assimilació cultural i lingüística dels llatinoamericans, encapçalats per equatorians, peruans, colombians i argentins (el 49,7% dels estrangers a la ciutat de Barcelona) contrasta amb la de marroquins, pakistanesos, xinesos o filipins, per citar només els grups extracomunitaris més importants. D'altra banda, malgrat que els equatorians siguin la principal comunitat estrangera, i existeixi una certa concentració d'algunes comunitats en determinats barris o municipis, no es dona una excessiva polarització territorial. Aquest fet, que genera certs conflictes de convivència i d'ús de l'espai públic entre comunitats, comporta tanmateix una experiència de relació superadora del model segregat d'altres ciutats o països.

Des de les institucions públiques hi ha consciència de la necessitat de definir una política cultural capaç de bregar amb el nou multiculturalis-

me i alhora aprofitar el potencial creatiu de molts professionals i artistes atrets per la moda de la ciutat. En aquest sentit, cal obrir realment les institucions culturals i els mecanismes de subvenció per donar espai als projectes creatius originats en la immigració. Cal saber aprofitar les experiències de fusió existents ja en la ciutat (com els generats al voltant de Manu Chao, o d'altres) per enfortir una indústria cultural exportadora i amb identitat pròpia³⁸. El repte consisteix en saber aprofitar la riquesa cultural aportada per la immigració (contactes, coneixements, capacitat creativa, etc.) per fer de Barcelona una metròpoli més competitiva a escala mundial.

Al mateix temps, a través de l'assaig de diverses estratègies (desenvolupades des de les entitats o els serveis públics de proximitat), es vol anar definint un model intercultural respectuós, que generi un veritable diàleg entre les expressions de les cultures dominants (angloamericana, espanyola i catalana) i les expressions minoritàries (immigrades o d'elit), però que enriqueixi i enforteixi la identitat local catalana.

De moment, tanmateix, el repte principal és el d'una convivència i integració social que no estigmatitzi la immigració extracomunitària (de manera semblant a com s'ha estigmatitzat tradicionalment la comunitat gitana), i que superi la hipocresia social que envolta el tema. Per assolir-ho, cal vèncer la simple cohabitació que no significa convivència i menys

38. Una bona mostra de la capacitat per treure profit de l'enorme riquesa creativa multicultural i mestissa de la Catalunya d'avui es pot trobar en els discos de promoció exterior, editats per l'Institut català de les indústries culturals el 2005, en àmbits com la World Music, el Jazz o el Pop-Rock. La selecció realitzada respectivament per Jordi Turtós, Pere Pons i Luis Hidalgo de peces recentment editades de músiques generades a Catalunya engloba tantes propostes vingudes de fora com de músics nascuts al país. Així, al costat de Maria del Mar Bonet, Quimi Portet, els Pets o Sisa trobem músics i músiques provinents del Magrib, d'Amèrica Llatina, d'Àfrica negra, d'Estats Units o d'Europa, així com un bon nombre de bandes amb membres d'orígens ben diversos.

encara complicitat, i com proposa Fornés, fomentar la “corporalitat, trobar-se, concelebrar, (...) instruments que poden ser eficaços per a la convivència entre diferents que s’assemblen en allò que tenen d’essencial: la seva humanitat”³⁹. En aquest sentit, dinamitzar el diàleg intercultural entre tot tipus d’agents, aprofitar la festa i les manifestacions de cultura popular o esportiva com a espai privilegiat de diàleg intercultural, transformar tot allò que sigui necessari i donar prou mitjans a l’escola com espai de socialització essencial, o facilitar processos d’ascensió social com pot ser l’accés dels joves immigrants a la universitat, són alguns dels reptes pendents. L’objectiu a mig termini és clar: disposar d’un espai simbòlic i cultural compartit per la major part de la població en tot allò bàsic que afecta la convivència i un projecte de ciutat i de país en comú. Això implica acceptar el canvi de valors i d’hàbits que la incorporació i intercanvi comporta, per a ambdues parts, sabent que són processos llargs als que no tothom es pot incorporar de la mateixa manera.

Per avançar en aquesta direcció cal un compromís i un lideratge clar per part de les autoritats i dels principals actors involucrats. També implica més investigació aplicada en l’anàlisi de la diversitat cultural, i en la recerca de bones pràctiques i solucions locals i internacionals a les qüestions, molt sovint compartides, que van sorgint.

A un nivell més programàtic, seria interessant superar l’estadi actual d’unes polítiques culturals excessivament eurocèntriques, acomodaticies amb l’estratègia general d’igualtat de tracte i de serveis, per a una implicació més gran dels actors culturals en estratègies i accions proactives en favor del desenvolupament de la interculturalitat. A partir de la cultura, és possible compartir ciutadania més enllà dels tòpics, i facilitar una major comprensió i col·laboració entre expressions i valors culturals diversos. No es tracta només de reflectir la diversitat en les manifestacions dels equipaments i l’oferta cultural –lògicament sense caure en la segre-

39. Fornés, J. (2001), p. 12.

gació d'audiències per orígens culturals o socials—, sinó d'integrar aquestes sensibilitats diverses a partir de la incorporació de professionals i propostes creatives, tot estimulant l'emergència de fusions diverses, expressió de la riquesa cultural de la metròpoli. Els nostres millors ambaixadors són els nostres veïns originaris d'aquestes cultures i, per això, cal promoure les seves carreres professionals. No crec, tanmateix, que sigui bo llançar-se alegrement a celebrar el “multicult” només perquè està de moda o és políticament correcte, sinó perquè pot ajudar a integrar millor la comunitat i pot fer-nos més competitius en un món cada cop més globalitzat. Tal com diu Mingus Formentor “Barcelona és bastarda per història, mestissa per imperatius geogràfics i un xic canalla per afició, adjectivacions que vénen de molt lluny en la línia del temps. Fóra, doncs, força erroni pensar que ha calgut esperar que el francogallec Manu Chao s'establís per aquí per poder parlar de la coctelera sònica transnacional del pop «llatí» com a so barceloní per antonomàsia”⁴⁰.

Cal tenir en compte que per sobreviure com a comunitat nacional i cultural diferenciada, cal treballar aquelles interdependències que permeten adaptar-se i tirar endavant. L'objectiu és ser protagonista d'aquest procés, utilitzar i recrear les pròpies arrels sense complexos sucursalistes, mantenir una identitat pròpia oberta al món, tot generant complicitats positives i integradores amb els nousvinguts. Però per convèncer propis i estranys, cal començar marcant les passes. En aquest text hi ha una primera reflexió per tal que responsables de projectes i polítiques culturals avancem en la definició d'estratègies i programes constructors d'una veritable interculturalitat, aquella que és respectuosa amb les identitats de tots, però que en última instància vetlla per construir conjuntament un projecte cultural i de ciutadania en comú.

40. Formentor, M. (2005), p. 90.

Referències bibliogràfiques

- AJUNTAMENT DE BARCELONA. *La població estrangera a Barcelona*. Informes estadístics. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2005. www.bcn.net
- ALVAREZ DORRONSORO; FUMANAL. "Ca N'Anglada. Una reflexió sobre l'emergència de la xenofòbia". *Veus Alternatives*. No 13 (2000).
- APARICIO, R. "La inmigración en el siglo XXI: las novedades de las actuales migraciones". En: GARCÍA CASTAÑO, J. y MURIEL, C. (eds.) *3er Congreso de Inmigración en España*, Vol II. Noviembre 2002.
- ARAMBURU, M. "Los comercios de inmigrantes extranjeros en Barcelona y la recomposición del inmigrante como categoría social". *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. No 108 (2002). www.ub.es/geocrit/sn/sn-108.htm
- BARÓ, E. *La importància de l'ocupació en les activitats de serveis quinaris a Catalunya: evolució en el període 1991-2001. Pla Estratègic Metropolità de Barcelona*. No publicat, 2004.
- BAUBÖCK, R. "How migration transforms citizenship: international, multi-national and transnational perspectives". *Working papers series* No 24 (2002). Wien: IWE <http://www.iwe.oeaw.ac.at/downloads/workingpapers/IWE-Papers/WP24.pdf>
- BONET, L. "La estrategia cultural de *Turisme de Barcelona*, un consorcio público-privado de éxito". En: FONT, J. (Coord.) *Casos de turismo cultural. De la planificación estratégica a la gestión del producto*. Barcelona: Ed. Ariel, 2004. P. 235-259.
- CAÍS, J. y GARCIA JORBA, J.M. (en premsa). "Immigration et politique culturelle en Catalogne". En: BONET, L. y NEGRIER, E. (eds.) *Le fin des politiques culturelles nationales*.
- CARDÚS, S. "El multiculturalisme ha mort". *Avui*. (15 juliol 2005).
- CASTELLS, M. "El repte del multiculturalisme". *Nou cicle*. (2004). www.noucycle.org/arxiu7/mcastells_multi.html

- CHAIB, M. "La diversitat cultural i la integració social dels immigrants". En: AJA, E.; NADAL, M. (eds.) *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2002*. Barcelona: Mediterrània, 2003. P. 365-378.
- COL·LEGI DE PERIODISTES DE CATALUNYA. *Manual d'estil sobre el tractament de les minories ètniques als mitjans de comunicació social*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1996.
- CUADRAS, A. [dir.] *Les Condicions de vida de la població d'origen no comunitari a Catalunya*. Barcelona : Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, 2004.
- DASSETO, F. "Pour une théorie des cycles migratoires". En: BASTENIER y DASSETO, F. (eds.) *Inmigrations et nouveaux pluralismes. Une confrontation de sociétés*. Brussels: De Boeck-Wesmael, 1990.
- DELGADO, M. *Diversitat i integració: lògica i dinàmica de les identitats a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1998.
- DELGADO, M. "El parany multicultural". *Avui*. (5 de novembre 2000). P. 25.
- DELGADO, M. "Inmigración, etnicidad y derecho a la indiferencia". CHECA, F.; CHECA, J.C.; ARJONA, A. [coord.] *Convivencia entre culturas. El fenómeno migratorio en España*. Sevilla: Sintagma, 2001. P. 128-149.
- DE LUCAS, J. "30 propuestas de política de inmigración". *Claves de Razón Práctica*. No 121. (2002).
- DE LUCAS, J. "Inmigración y globalización. Acerca de los presupuestos de una política de inmigración". *Cuadernos electrónicos de filosofía del derecho*. No 10. (2004).
- www.uv.es/CEFD/Index_10.htm
- ESTRUCH, J. et al. *Les altres religions. Minories religioses a Catalunya*, 2004.
- FORMETOR, M. "Per una definició de la flamenquitud del nord". *Nexus*. No 34. (2005). P. 86-93.
- FORNÉS, J. *Multiculturalitat i cohesió social. La cultura popular com a instrument*, Barcelona, 2001. (no publicat)
- FUNDACIÓ BARUCH SPINOZA. *La ciutat de la diferència*, Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1996.

- GARRETA, J; LLEVOT, N. El espejismo intercultural: la escuela de Cataluña ante la diversidad. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2003.
- GOMEZ-GRANELL, C. et al [coord.] "La infància i les famílies a l'inici del segle XXI". Barcelona: Institut d'infància i món urbà, vol. 3 (2002). P. 325-474. www.ciimu.org/cat/informe/index.phtml
- GONZÀLEZ, J. [coord.] *La immigració a debat: diversitat i mitjans de comunicació*. Col. Debats n. 5. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2004.
- KYMLICKA. *Multicultural Citizenship*. Oxford: O.U.P., 1995.
- LÓPEZ CASASNOVAS, G. *Evolución de los servicios sanitarios en España*. Barcelona: Fundación BBVA; Institut d'Estudis Autònomic, 2005.
- MORERAS, J. *Les activitats comercials dels estrangers a Ciutat Vella*. Barcelona: Fundació CIDOB, 2002.
- NAÏR, S.; DE LUCAS, J. *Le Déplacement du monde. Migration et thématiques identitaires*. Paris: Kimé, 1998.
- NICOLAU, A.; ROS, A.; AUBARELL, G. [coord.] *Immigració i qüestió nacional: Minories subestatal i immigració a Europa*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2004.
- Quaderns del CAC* . "Mitjans de comunicació i immigració". No 12 (gener-juny 2002). www.audiovisualcat.net/box48.html
- SOLÀ MORALES, R. [coord.] *La immigració a debat: diversitat i participació*. Col. Debats n. 4. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2004.
- SARTORI, G. *La sociedad multiétnica. Pluralismo, multiculturalismo y extranjería*. Madrid: Taurus, 2001a.
- SARTORI, G. "El islam y la inmigración". *Claves de Razón Práctica*. No. 117. (2001b).
- SENDER, N. (2004), "Què passa al meu país?, *Comunicació21*. (Hivern 2004). www.comunicacio21.com/paper/15/reportatge.pdf
- SOLÉ, C; PARELLA, S. *Negocios étnicos. Los comercios de los inmigrantes no comunitarios en Cataluña*. Barcelona: CIDOB. Col. Interrogar la actualitat, 2005.

- TRULLEN, J. *El Territori de Barcelona cap a l'economia del coneixement*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Elements de debat territorial n. 15, 2001.
- XARBAU, X. *L'educació intercultural a Catalunya: aproximació a la situació actual*, Barcelona: Fundació CIDOB. Documents CIDOB. Sèrie Dinàmiques interculturals n. 2, 2004.
- ZAPATA-BARRERO, R. *Immigración, innovación política y cultura de acomodación en España*. Barcelona: Fundació CIDOB. Col. Interrogar la actualidad, 2004.